

**PROFESSIONELE BACHELOR IN HET ONDERWIJS
SECUNDAIRE ONDERWIJS**

Bachelorproef

Taalontwikkeland lesgeven :
een gids met praktische richtlijnen

Nancy Thoelen

Taalontwikkelen lesgeven:
een gids met praktische richtlijnen

Voorwoord

Taal heeft me altijd al geboeid. Het is een prachtig en krachtig instrument om te communiceren, zowel verbaal als non-verbaal.

Via de vakken Nederlands en Taal ben ik in contact gekomen met taalontwikkelen lesgeven, een lesmethode waarbij taal een centrale rol speelt. Door op deze manier les te geven, creëer je leerkansen voor alle leerlingen en zorg je ervoor dat de vaak moeilijke school-en instructietaal geen geheimen meer voor ze hebben. Daar draait het tenslotte toch om in het onderwijs, niet? Om die reden is mijn interesse voor het thema gegroeid en het idee ontsproten om mijn eindwerk hierrond op te bouwen.

Het uitschrijven van dit eindwerk heeft veel tijd en energie gekost, maar de vele uren onderzoekwerk en het praktijkonderzoek hebben me nog meer overtuigd van het nut van taalontwikkelen lesgeven.

Uiteraard wil ik hierbij dan ook enkele mensen bedanken. Zonder hun steun en hulp was dit eindwerk onmogelijk geweest. In het bijzonder mijn promotor Marie Claesen. Niet alleen dank ik haar voor het opvolgen van dit eindwerk, maar haar enthousiasme, ervaring en kennis hebben me geholpen deze opdracht tot een goed einde te brengen.

Daarnaast een woordje van dank aan de heer Vanschoonbeek, mijn vakmentor Nederlands in mijn stageschool Campus Ursula te Herk-de-Stad. Hij heeft me de kans gegeven om de lessenreeks uit te testen in zijn klassen. Ook TA De Wijzer in Genk mag ik hier niet vergeten. Dankzij mevrouw Ester Vandyck was het mogelijk om mijn workshop in deze school te organiseren.

Tot slot wil ik mijn grootste dank betuigen aan mijn familie en vrienden voor hun onvoorwaardelijke steun en het vele geduld dat zij hebben opgebracht toen ik weer eens niet wilde gestoord worden. Zij schonken mij de vrijheid om in opperste concentratie te kunnen werken. Niet alleen boden ze me het nodige steuntje in de rug maar bezorgden me af en toe een welgekomen ontspanning.

Ik hoop dat iedereen die dit eindwerk leest, even geboeid geraakt door dit onderwerp als ikzelf. Het is een interessant thema waarover het laatste woord nog niet geschreven is.

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	3
Inhoudsopgave	4
Inleiding	6
1 Schooltaal versus thuistaal	7
1.1 ‘Taalarme’ leerlingen	7
1.2 De noodzaak van taalontwikkelen lesgeven	8
2 Het talenbeleid van Onderwijs Vlaanderen,	8
2.1 De visie en aanpak van het VVKSO	11
2.2 De visie en aanpak van het GO!.....	12
2.3 De visie en aanpak van het OVSG.....	13
3 Taalbeleid en taalontwikkelen lesgeven	14
4 Taalgericht vakonderwijs versus taalontwikkelen lesgeven	16
5 Het dataonderzoek	17
5.1 De aanzet tot de praktijk.....	17
5.2 De resultaten	17
6 Conclusie	22
7 De gids met praktische richtlijnen.....	23
.....	33
8 De implementatie	36
8.1 Workshop voor leraren secundair onderwijs	36
8.1.1 Opzet.....	36
8.1.2 Reflectie.....	37
8.2 Praktijkvoorbeeld: taalontwikkelen poëzielessen in de	38
B-stroom.....	38
8.2.1 De link met taalontwikkelen lesgeven	38

Nancy Thoelen

Taalontwikkelen
een gids met praktische richtlijnen

8.2.2	Nederlands in de b-stroom.....	39
8.2.3	De ontwikkelingsdoelen en vakoverschrijdende eindtermen	48
8.2.4	Reflectie.....	49
	Algemeen besluit.....	51
	Literatuurlijst	52
	Geraadpleegde werken	54
	Bijlagen	56
	68

Nancy Thoelen

Taalontwikkelen lesgeven:
een gids met praktische richtlijnen

Inleiding

Omwillen van de toenemende diversiteit binnen de leerlingenpopulatie krijgen leraren steeds vaker te maken met leerlingen die verschillen in taalniveau. De klassen worden heterogener door niet alleen het stijgend aantal anderstalige leerlingen, maar ook door autochtone leerlingen die een taalzwakke achtergrond hebben.

'Taalzwakke' leerlingen haken vaak af omdat ze de school- en instructietaal niet altijd begrijpen wegens te abstract of omdat ze het niet in een herkenbare context kunnen plaatsen. Om een kans te maken op de arbeidsmarkt of om hogere studies aan te gaan, hebben de jongeren een rugzak vol met taalbagage nodig. Dit vraagt om een andere aanpak van de leraar want elke leerling heeft recht op dezelfde slaagkansen.

Taalgericht vakonderwijs opent perspectieven voor de leerkracht en de leerling. De gids, die in dit eindwerk is uitgewerkt, informeert leraren over het nut van taalgericht vakonderwijs en begeleidt hen hierin door praktische tools en tips aan te bieden. Daarnaast bevat het eindwerk een uitgewerkte bundel rond taalontwikkelen poëzielessen in de b-stroom. Deze lessenreeks is gelinkt aan het vak Nederlands, maar de aanpak en didactische suggesties kunnen vertaald worden naar andere vakken.

Dit eindwerk richt zich niet enkel naar taalleerkrachten en taalcoaches, maar naar alle leerkrachten. Ik hoop dat dit werk voor hen een inspiratiebron zal zijn om taalontwikkelen lesgeven te integreren in hun lespraktijk.

Veel leesplezier alvast!

1 Schooltaal versus thuistaal

Wat is het verschil tussen schooltaal en thuistaal? Welke invloed heeft de schooltaal op de taalontwikkeling? Dit hoofdstuk gaat in op bovenstaande vragen en is tegelijkertijd ook de aanzet van dit eindwerk.

Iedereen gebruikt taal om te communiceren, of het nu verbale of non-verbale taal is. Leren en taal zijn onafscheidelijk. Taal is het belangrijkste didactische instrument dat in het onderwijs gebruikt wordt, maar de taal die op school gebruikt wordt, is anders dan de comfortabele, herkenbare taal die thuis of buiten school gesproken wordt. Daarom moeten niet alleen anderstalige kinderen, maar alle leerlingen wennen aan het typisch taalgebruik op school en lopen ze risico op taalachterstand.

Thuistaal voelt vertrouwd aan voor de leerlingen. Vaak gaat het over onderwerpen die ze in een context kunnen plaatsen, die herkenbaar zijn en waarover ze kunnen meepraten. Op school komen voornamelijk onderwerpen aan bod die minder gelinkt zijn met de leefwereld van de leerlingen en eerder over abstracte zaken gaan. Uit onderzoek¹ is gebleken dat het taalgebruik in de hoger sociaal-economische milieus doorgaans meer aansluit op de taalvaardigheid die in het onderwijs de maatstaf is. Leerlingen uit de lagere sociaal-economische milieus maken daardoor een grotere kans om taalachterstand op te lopen vanwege het grote verschil tussen school –en thuistaal.

Om de taalachterstand van taalarme leerlingen weg te werken is het volgens Pascal Smets belangrijk dat ze al vanaf zeer jonge leeftijd in een taalrijke omgeving opgroeien, dit zowel binnen als buiten de schoolpoorten. Een rijke taalomgeving, waarbij het niet uitmaakt in welke thuistaal ze groot worden gebracht, zorgt ervoor dat leerlingen een voorsprong hebben wanneer ze in het onderwijs starten. Daarom is het essentieel dat taalarme Nederlandstalige ouders gesensibiliseerd en begeleid worden om hun kinderen zoveel mogelijk in contact te brengen met het Standaardnederlands via onder andere media en (voor)leesprojecten. Anderstalige ouders hanteren beter een rijkere thuistaal dan arm Nederlands om zo te vermijden dat hun kinderen taalachterstand krijgen. Hiertegenover staat wel dat deze ouders zich positief moeten opstellen ten opzichte van het Standaardnederlands. (Smets, 2011, p. 6)

Niet alleen de ouders zorgen ervoor dat de jongeren opgroeien in een taalrijke omgeving, maar ook de leerkracht kan zijn steentje bijdragen door de schooltaal toegankelijker te maken en zo meer rendement uit zijn les halen. Taalontwikkelen lesgeven is hierbij een dankbare en efficiënte methode.

1.1 ‘Taalarme’ leerlingen

Er is geen algemene definitie van het begrip 'taalarme leerling'. Volgens Van der Leeuw zinspeelt deze term doorgaans op leerlingen die een achterstand vertonen op het vlak van mondelinge en/of schriftelijke taalvaardigheden op basis van het niveau dat van hen verwacht wordt, gezien hun leeftijd (leerjaar) en opleidingsniveau. Oorzaken voor deze achterstand kunnen gezocht worden bij de leerling zelf of hangt af van de omstandigheden waarin de leerling zich momenteel bevindt of heeft bevonden. (SLO Nederlands, 2015)

¹ Kennisbank Taalforum. (sd). *Kennisbank Taal -en onderwijsachterstand*. Opgehaald van Taaluniversum.org: http://taaluniversum.org/onderwijs/taalforum/toon_vraag.php?vraagid=58

Nancy Thoelen

Taalontwikkeldend lesgeven:
een gids met praktische richtlijnen

Taalarme leerlingen kunnen zijn:

- *'leerlingen met een andere moedertaal/thuistaal dan het Nederlands;*
- *leerlingen die opgroeien in een weinig taal-stimulerende omgeving;*
- *leerlingen met een moeizaam verlopen schoolloopbaan, bijvoorbeeld door persoonlijke omstandigheden of gedragsproblemen;*
- *leerlingen die, hoewel ze voldoende cognitieve capaciteiten hebben, problemen met taal ondervinden door een specifieke beperking (bijvoorbeeld auditieve of visuele beperking, autisme, ADHD, neurologische aandoening, ontwikkelingsstoornis);*
- *leerlingen die ten gevolge van een lage cognitie achterblijven in hun taalontwikkeling.'*²

Taalarme leerlingen hebben baat bij een goed taalbeleid in de school, waarbij ook een belangrijke rol is weggelegd voor het taalgericht vakonderwijs.

1.2 De noodzaak van taalontwikkeldend lesgeven

Hoe kan een leerkracht onnodige taaldrempels in zijn vak vermijden en tegelijkertijd zijn leerlingen ondersteunen bij relevante talige uitdagingen? Op deze vraag wil de methodologie van taalontwikkeldend lesgeven een antwoord geven.

Door de groeiende diversiteit van de leerlingenpopulatie krijgen leraren steeds vaker te maken met leerlingen die problemen ondervinden met het begrijpen van de leerstof, het schrijven van een tekst of spreken tijdens een presentatie. De klassen worden steeds heterogener, niet alleen door het groeiend aantal anderstalige leerlingen, maar ook door autochtone leerlingen die een taalarme achtergrond hebben. Het zijn leerlingen voor wie de instructietaal en schooltaal een struikelblok vormen Dit vraagt om een andere aanpak want elke leerling heeft recht op dezelfde slaagkansen.

2 Het talenbeleid van Onderwijs Vlaanderen^{3, 4}

De beleidsnota 'Samen grenzen verleggen voor elk talent' van voormalig Vlaams minister van Onderwijs Pascal Smets stelt in 2011 een ambitieus talennota voor.

*'Ons streefdoel moet zijn dat elk kind, elke jongere uitstekend Nederlands spreekt, met daarnaast een degelijke kennis van twee of meer vreemde talen. Alleen op die manier kunnen jongeren in onze diverse, internationale en geglobaliseerde samenleving hun plek vinden.'*⁵
(Smets, 2009, p.29)

² Van der Leeuw, B. (2015, januari 20). *Taalzwakke leerlingen*. Opgehaald van SLO Nederlands: <http://nederlands.slo.nl/themas/taalzwakke-leerlinge>

³ Smets, P. (2011). *Conceptnota 'samen taalgrenzen verleggen'*. Brussel: Voormalig Vlaams minister van Onderwijs, Jeugd, Gelijke kansen en Brussel.

⁴ Smets, P. (2009). *Beleidsnota 2009 - 2014 Onderwijs*. Opgehaald van Onderwijs Vlaanderen: <http://www.ond.vlaanderen.be/beleid/nota/2009-2014.pdf>

⁵ Smets, P. (2009). *Beleidsnota 2009 - 2014 Onderwijs*. Opgehaald van Onderwijs Vlaanderen: <http://www.ond.vlaanderen.be/beleid/nota/2009-2014.pdf>

Nancy Thoelen

 Taalontwikkelen lesgeven:
 een gids met praktische richtlijnen

Een rijke kennis van het Standaardnederlands is voor de jongeren niet alleen een voorwaarde voor een succesvolle schoolloopbaan, voor doorstroming naar de arbeidsmarkt en toegang tot cultuur en sport maar draagt ook bij tot de persoonlijke ontwikkeling en ontplooiing van hun talenten. Hierbij mag meertaligheid niet genegeerd worden. Een ruime talenkennis draagt immers bij tot een grotere sociale en economische mobiliteit.⁶

In de conceptnota⁷ legt de voormalig minister de nadruk op een inclusief talenbeleid. Inclusief wil zeggen dat de taalarmere leerlingen niet worden uitgesloten omwille van hun taalachterstand en dat taalsterkere leerlingen maximale kansen krijgen om zich verder te ontwikkelen. Talenbeleid wordt op school gevoerd. Het is de taak van de leraar en het schoolteam om de taalbagage van de leerlingen te benutten en op een constructieve manier in de klas toe te passen. De ambitie van de conceptnota is dan ook aan de scholen een kader aan te bieden waarbinnen ze een talenbeleid kunnen voeren dat het best bij hen aansluit, rekening houdend met de achtergrond, kwaliteiten en leefwereld van de jongeren.

Leerkrachten zijn essentieel in de realisatie van een kwaliteitsvol talenbeleid. Ze zijn niet alleen opvoeders die de leefwereld van hun leerlingen kennen en er didactisch mee aan de slag gaan, maar ook taalleraren. Ook zij moeten beschikken over een rijke kennis van het Standaardnederlands die ze gebruiken om leerlingen ervan te overtuigen hetzelfde te doen. Een leraar kan dit echter niet alleen, maar heeft een team nodig dat hetzelfde doel nastreeft. Hierbij is het belangrijk dat de school ondersteund wordt door pedagogische begeleidingsdiensten. Dit kan alleen als de overheid ruimte creëert voor deze instanties om de scholen hierin te begeleiden op het vlak van:

- inclusief, adaptief taalontwikkelen onderwijs;
- breed evalueren;
- een talenportfolio.

Binnen het inclusief, adaptief en taalontwikkelen onderwijs is het aangewezen dat er een krachtige, interactieve leeromgeving gehanteerd wordt in alle vakken. Dit vraagt om een nieuw denk- en handelingskader voor een aantal leerkrachten. Nascholing is daarom een relevant aspect om de competenties van de leerkracht te versterken. De overheid⁸ voorzag toen gedurende drie jaar (vanaf 2012) een nascholingsaanbod rond adaptief, inclusief en taalontwikkelen lesgeven.

Op het vlak van evalueren onderneemt Onderwijs Vlaanderen al enkele initiatieven om het taalniveau van de leerlingen te screenen bij belangrijke overgangen in hun schoolloopbaan. Voor de overgang naar het eerste leerjaar heeft de overheid geïnvesteerd in een Screeninginstrument Aanvang Lager Onderwijs Taalvaardigheid (SALTO). Dit is een gratis luistertoets die de schoolse taalvaardigheid meet. De testresultaten zijn niet bedoeld om leerlingen uit te sluiten maar om taalachterstand uit te sluiten.

Vanaf 1 september 2014⁹ moeten, zowel in de lagere scholen als in het secundaire onderwijs, alle leerlingen die voor het eerst instromen, verplicht gescreend worden op hun

⁶ Smets, P. (2011). *Conceptnota 'samen taalgrenzen verleggen'*. Brussel: Voormalig Vlaams minister van Onderwijs, Jeugd, Gelijke kansen en Brussel.

⁷ Conceptnota 2011

⁸ Conceptnota 2011

⁹ Driesmans, L. &. (2014, juni 01). *Taalscreening en taaltrajecten*. Opgehaald van VCLB-Koepel: file:///C:/Users/11306235/Downloads/12988_taalgebondenmaatregelenb03062014%20(1).pdf

taalvaardigheid. Scholen zullen hierdoor niet alleen moeten nadenken over de aanpak van de 'taalscreening', maar vooral over welke stappen ze daarna moeten nemen in functie van hun taalvaardigheidsonderwijs. Het hoofddoel hierin blijft dat de school breed blijft kijken naar de 'taalarmere' leerlingen en zich niet enkel concentreert op één taaltoets.

Onderwijs Vlaanderen biedt daarom, zowel voor het basisonderwijs als het secundaire onderwijs, de Toolkit Breed Evalueren (TBE)¹⁰ aan. Die is onder andere ontwikkeld om leraren te ondersteunen bij het breed inventariseren van de competenties Nederlands van leerlingen doorheen het secundair onderwijs.

Ook de leraar kan de leerlingen observeren tijdens kijken en luisteren. Kijkwijzers, zelf -en peerevaluatiemethodes zijn hierbij dankbare en krachtige observatie-instrumenten. Een derde tool die de overheid aanraadt om de taalvorderingen van leerlingen in kaart te brengen, is het taalportfolio. Hiermee kunnen niet alleen de leraren, de begeleiders, de ouders, maar ook de leerlingen zelf hun eigen taalvorderingen opvolgen. Het is een flexibel instrument dat bestaat uit drie delen:

- een talenpaspoort met de gegevens over het behaalde niveau in verschillende talen;
- een taalbiografie met taalervaringen binnen en buiten de school;
- een taaldossier met voorbeelden van eigen werk en leerervaringen.

Daarnaast is er ook de onderwijsinspectie die tijdens de doorlichting van het talenbeleid, nagaat hoe en in welke mate de taalontwikkeling van de leerlingen in kaart wordt gebracht.

Niet alleen tijdens hun onderwijs carrière moeten leerkrachten goed begeleid worden binnen het hele talenbeleid, maar ook tijdens de lerarenopleiding heeft de toekomstige leerkracht nood aan ondersteuning. Lesgeven in diversiteit moet een basiscompetentie worden omwille van de groeiende heterogene leerlingpopulatie. Reeds tijdens de lerarenopleiding is het cruciaal dat ze ingeschakeld worden bij allerlei projecten zoals voorlezen en 'leren thuis leren'.

Daarnaast kan het expertisenetwerk Taalforum, een initiatief van de Nederlandse Taalunie, toekomstige leerkrachten helpen in het vinden van antwoorden op hun vragen met betrekking tot het thema 'taalachterstand'. Zo zal het lesgeven aan heterogene klassen hen niet afschrikken en zijn ze klaar om mee op de kar te springen van het inductief, adaptief taalontwikkend onderwijs. Het is de plicht van de lerarenopleidingen om deze beloftevolle leerkrachten de nodige en juiste competenties aan te reiken om zo de taalontwikkeling en het taalbewustzijn van de leerlingen te verhogen.

Uit de nieuwe beleidsnota¹¹ van huidig Vlaams Minister van Onderwijs en Vorming Hilde Crevits is het nog niet duidelijk of ze net als haar voorganger Pascal Smets een talenbeleidsnota zal uitwerken. De kennis van het Nederlands blijft wel een belangrijk aandachtspunt. Ook hier wordt de opdracht gegeven om een breed kader te creëren zodat de scholen de kans krijgen om een goed talenbeleid uit te werken. Het taalpaspoort kan hierbij een efficiënte tool zijn om het taalgebruik van de leerlingen in kaart te brengen.

Daarnaast legt ze ook de focus op meertaligheid in het onderwijs en hoe deze een meerwaarde kan zijn in het verbeteren van de schoolprestaties van alle leerlingen, zowel de taalsterke als de taalarmere en meertalige leerlingen. Tot slot worden diversiteit en de didactiek van Nederlands als vreemde taal opgenomen in de vernieuwde lerarenopleiding.

¹⁰ *Toolkit Breed Evalueren van de Competenties Nederlands in het Secundair Onderwijs*. (sd). Opgehaald van Onderwijs Vlaanderen : http://www.ond.vlaanderen.be/toetsenvoorscholen/toolkit_breed_evalueren

¹¹ Crevits, H. (2014). *Beleidsnota 2014 - 2019 Onderwijs*. Opgehaald van Vlaamse Overheid: <https://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/beleidsnota-2014-2019-onderwijs>

2.1 De visie en aanpak van het VVKSO¹²

Binnen het onderwijs, waarin taal een centrale rol speelt, ligt de focus op een brede vorming voor alle leerlingen. Zoals eerder vermeld is een goede beheersing van de onderwijstaal Nederlands cruciaal voor de leerprestaties. Daarom is het belangrijk dat de scholen een goed overzicht hebben van de taalontwikkeling van hun leerlingen.

De visie van het Vlaams Verbond van het Katholiek Onderwijs, VVKSO richt zich behalve op de verplichte taalscreening, voornamelijk op het proces. Elke leerkracht en school hebben als opdracht een duidelijk beeld te krijgen van de beginsituatie van de leerling en zijn kennis van de onderwijstaal. Door middel van observaties, taken, gesprekken, leesopdrachten, werkstukken en analysetoetsen vormen de vakleraren tijdens de dagelijkse lespraktijk zich een beeld van de taalprestaties van hun leerlingen. Deze bevindingen worden besproken tijdens een klassenraad waar bekeken wordt hoe de school in de taalbehoeften van zijn leerlingen kan voorzien. Indien nodig wordt de visie op het lopende taalbeleid in vraag gesteld en bijgestuurd. De school moet echter het schoolteam de nodige tijd gunnen om zich te professionaliseren in het in kaart brengen van de taalvaardigheid van de leerlingen.

Informatie vergaren over de taalontwikkeling en taalbeheersing speelt hierin een belangrijke rol. *'Het samen leggen van die gevarieerde informatie en de bespreking ervan tijdens de klassenraad staan garant voor een brede kijk op de taalvaardigheid van de leerlingen en het uittekenen van taalbeleidsmaatregelen die aansluiten bij de beginsituatie en de specifieke noden van de betrokken leerlingen.'*¹³

Dit kan op verschillende manieren gebeuren:

- via screening en toetsen waarbij niet alleen de leraar Nederlands maar ook de anderen leraren opdrachten geven waarbij de leerlingen taalvaardigheden inzetten;
- via observaties en reflectiegesprek;
- via de leerling die, mits ondersteuning van de school, zelf heel wat informatie kan geven over zijn taalontwikkeling en taalattitudes.

Bovendien is het belangrijk dat bij de overgang naar het secundaire onderwijs voldoende informatie wordt overgedragen vanuit het basisonderwijs. Aan de hand van onder andere rapporten, toetsen, leerlingendossiers, observaties en portfolio's uit het basisonderwijs krijgt de secundaire school een goed zicht op de taalontwikkeling van de leerlingen en kan vandaaruit verder bepalen wat er nog nodig is op vlak van taalbegeleiding.

Zoals eerder vermeld vormt de screeningtoets slechts een deel van het totale proces. De resultaten van de screening bieden kansen aan om na te denken over de aanpak van huiswerkbegeleiding, differentiatie, de integratie van taalgericht vakonderwijs, verdieping en remediëring. Het volledige schoolteam zal samen het taalbeleid herbekijken en aanpassen waar nodig. Enkel op scholen waar taalbeleid en taalvaardigheidsonderwijs een centrale plaats krijgen, heeft de leraar oog voor de instructie- en schooltaal. Een leraar die zich gesteund voelt, zorgt voor voldoende interactie en taalsteun en koppelt taal aan zinvolle en authentieke contexten. Deze leraren werken bewust vanuit de principes van taalontwikkelen lesgeven.

¹² Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs. (2014, maart 31). *Mededeling Taalbeleid en regelgeving: verplichte taalscreening en extra uren Nederlands, M-VVKSO-2014-022*. Opgehaald van Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs: <http://ond.vvkso-ict.com/vvkso/sites/UPLOAD/2014/M-VVKSO-2014-022.pdf>

¹³ Mededeling M-VVKSO-2014-022 p.4

Nancy Thoelen

 Taalontwikkend lesgeven:
 een gids met praktische richtlijnen

In dit kader is er plaats voor extra ondersteuning en begeleiding op maat van de leerlingen en/of klasgroep door uitgebreidere instructies of meer tijd bij opdrachten te geven. Voldoende feedback geven zet de leerlingen op weg om hun taalvaardigheidsniveau te verbeteren. Ook de ouders van de leerlingen worden in dit verhaal betrokken door samen met hen te reflecteren hoe zij buiten de school hun kind hierin kunnen begeleiden. De school zelf zorgt voor een krachtige leeromgeving en een positief klasklimaat waarin de jongeren gestimuleerd worden om hun taal goed en veel te gebruiken.

2.2 De visie en aanpak van het GO!¹⁴

Het GO! onderwijs van de Vlaamse gemeenschap streeft naar een gelijkgerichte visie en aanpak van het talenbeleid. Ze volgt een specifieke strategie om alle scholen te ondersteunen in de uitwerking van hun talenbeleid. Integraal talenbeleid is hierbij het sleutelwoord. Ze willen het talenbeleid breder zien dan alleen maar het vak Nederlands en het vreemdetalenonderwijs, waarbij het deel uitmaakt van een ruime onderwijskundige beleidsvisie van de school en dit over alle vakken en leergebieden heen.

Het integraal talenbeleid bestaat uit 8 gelijkwaardige en met elkaar verweven componenten¹⁵:

- gedeelde visie op (taalvaardigheids)onderwijs;
- in kaart brengen van de taaldoelen voor alle vakken en het taalontwikkend – taalgericht vakonderwijs;
- screening van de leerlingen;
- taalvaardigheidsonderwijs in alle vakken;
- samenwerking tussen vakleerkrachten en taalspecialisten (intern en extern), taalcoach, leerlingenbegeleiders... ;
- positief omgaan met heterogeniteit;
- uitbouwen van zorg en leerbegeleiding;
- instellingscommunicatie vrij van talige struikelblokken.

Bij de uitwerking van een integraal talenbeleid mag de leerkracht de centrale rol van taal niet vergeten en moet de meerwaarde ervan tonen aan zijn leerlingen. Daarnaast moet de leerling over een aantal talige competenties beschikken om de vakdoelstellingen te halen, maar deze taaldoelen zijn niet voor alle vakken hetzelfde. Daarom is het vereist dat de taalcompetenties per vak geïnventariseerd worden en dat taalgericht vakonderwijs geïntegreerd wordt in de lespraktijk. Screening zorgt ervoor dat de school zicht krijgt op de beginsituatie van de leerlingen op vlak van taalbagage. Het is de basis van het taalontwikkend didactische proces.

De diversiteit in de klassen vraagt tevens van de leerkracht om op maat van de leerling te werken door leerstof aan te bieden in betekenisvolle contexten en te vertrekken vanuit de voorkennis van zijn leerlingen. Bovendien creëert de leraar veel ruimte voor samenwerking en interactie en staat hij open voor de verschillende leerstijlen. Elke leerling heeft immers zijn kwaliteiten en talenten. Sterke taalvaardige leerlingen, enerzijds, hebben nood aan grotere taaluitdagingen terwijl, anderzijds, het belangrijk is dat de school specifieke begeleiding kan aanbieden voor de leerlingen die op talig vlak meer ondersteuning nodig hebben.

¹⁴ GO! Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap. (sd). *Naar een gelijkgerichte visie en aanpak binnen het Go!, Visietekst Go!* Opgehaald van Kennisplatform voor de GO! professional: http://pro.g-o.be/blog/Documents/GO!_Visietekst_Talenbeleid-Gelijkgerichte%20visie_DEF.pdf

¹⁵ idem

Nancy Thoelen

Taalontwikkeldend lesgeven:
een gids met praktische richtlijnen

Dit kan onder de vorm van (individuele) leertrajecten, remediëring op maat van de leerling of het inschakelen van een taalcoach of leerlingbegeleider.

Ten slotte is 'teamwork' het kernwoord binnen het (taalvaardigheids)onderwijs. Een taalspecialist kan alle vakgroepen ondersteuning bieden in de verwezenlijking en evaluatie van taaldoelen. Daarnaast helpt hij hen na te denken over hoe ze taalgericht vakonderwijs kunnen integreren binnen hun eigen vakgebied. Ook duidelijke communicatie, zowel intern als extern, zorgt ervoor dat iedereen op dezelfde golflengte zit en ruimte eventuele misverstanden uit de weg.

Zowel het VVKSO als het GO! vinden het belangrijk dat de scholen investeren in een goed talenbeleid waarbij taalgericht vakonderwijs een grote rol speelt. Daarnaast is screening voor beide koepels nodig om de beginsituatie van de leerling goed in te schatten om zo een aangepast leertraject uit te werken. In de visie van het VVKSO wordt wel meer de nadruk gelegd op de noodzaak van een efficiënte informatie-uitwisseling bij de overgang van het basisonderwijs naar het secundaire onderwijs om zo een beter beeld te krijgen van het taalniveau van de leerlingen.

2.3 De visie en aanpak van het OVSG¹⁶

Binnen OVSG, de Onderwijskoepel van Steden en Gemeenten, is taalonderwijs en taalbeleid reeds sinds schooljaar 2009-2010 het gemeenschappelijk doel van de begeleiders van de verschillende onderwijsniveaus. De pedagogische begeleidingsdienst van OVSG zet zich al jaren in om het talenbeleid en taalsensibilisering in scholen te ondersteunen. In hun standpunt over de conceptnota van voormalig minister Pascal Smets verduidelijken ze enkele van hun bedenkingen.

OVSG is geen voorstander van een verplicht talenbeleidsplan. Voor hen moet het hoofddoel de maximale leerwinst van de leerlingen zijn. Secundaire scholen kunnen dit plan bijvoorbeeld integreren in het jaarplan waarmee ze vervolgens aan de slag kunnen. Daarnaast vindt OVSG de aanstelling van een taalcoördinator niet optimaal omdat een school verschillende opdrachten heeft waaronder onder ander taalbeleid, zorgbeleid en ICT-aanpak. Het ligt binnen de autonomie van de inrichtende macht zelf om te kijken op welke manier ze deze taken aanpakken.

Bovendien is het OVSG niet voor een taalscreening op de zogenaamde scharniermomenten in de schoolloopbaan van de leerlingen. Dit zijn slechts momentopnames en de koepel pleit daarom voor een permanente evaluatie en monitoring. Op basis van deze gegevens kan de school de gepast remediëring voor de leerling hanteren.

Bij de uitwerking van zinvolle en doelgericht ondersteuning is het essentieel dat er rekening gehouden wordt met de volgende factoren¹⁷:

- werken vanuit de doelstellingen op leerling-, leraar-, en schoolniveau;
- gebruik maken van reeds bestaande succesvolle begeleidingsmethodes;
- inzetten op de pedagogisch-didactische vaardigheden bij leraren;

¹⁶ Berckmoes, A. (2011, september 27). *Standpunt van OVSG over de conceptnota 'Samen taalgrenzen verleggen'*. Opgehaald van OVSG vzw, Onderwijskoepel van Steden en Gemeenten: <http://www.ovsg.be/standpunten/standpunt-van-ovsg-over-de-conceptnota-samen-taalgrenzen-verleggen>

¹⁷ Standpunt OVSG 2011

- de functie van de leerkracht herkennen;
- evaluatiemomenten gedurende het proces inbouwen;
- de nodige middelen voor een aantal hervormingen voorzien.

3 Taalbeleid en taalontwikkelen lesgeven

Zowel in de conceptnota/beleidsnota van voormalig Vlaams minister van Onderwijs en Vorming Pascal Smets als in de beleidsnota van de huidige minister Hilde Crevits worden de scholen gestimuleerd om een efficiënt talenbeleid uit te bouwen. Ook de drie onderwijskoepels hameren op de noodzaak van een goed talenbeleid waar de beheersing van de instructietaal (het Standaardnederlands) een van de belangrijkste doelstellingen is. Ze doen dit weliswaar volgens hun eigen visie en aanpak.

In de periode 2010 – 2014 heeft de onderwijsinspectie een onderzoek¹⁸ gedaan naar het talenbeleid in 1409 Vlaamse basisscholen en secundaire scholen. Hieruit is gebleken dat er een positieve evolutie is op vlak van doelgerichtheid, structurele ondersteuning en de inhoudelijke aspecten van talenbeleid. Zo is er meer aandacht gekomen voor het maken van beleidsmatige afspraken over adaptief onderwijs en het gebruik van werkvormen die het taalgebruik ondersteunen. Deze lichte vooruitgang situeert zich echter vooral in de centrum-scholen. In de niet-centrumscholen is er minder vooruitgang geboekt op vlak van taalgericht vakonderwijs. Toch is ook hier een verdere ontwikkeling nodig om alle leraren te betrekken bij de uitwerking van het talenbeleid.

Uit het onderzoek is eveneens gebleken dat in 2011 60 % van de scholen relevante activiteiten organiseerde op vlak van talenbeleid¹⁹. Dit impliceert dat 40% van de scholen in 2011 niet of nauwelijks geïnvesteerd heeft in een efficiënt talenbeleidsplan. In het huidige rapport van de onderwijsinspectie wordt nergens vermeld hoeveel scholen momenteel werk maken van een rendabel talenbeleidsplan.

Toch is het essentieel dat scholen inzien dat taalgericht vakonderwijs een belangrijk component is van het talenbeleid en niet over het hoofd mag gezien worden. Zonder een goed taalbeleid, waar het volledige schoolteam achterstaat, is het voor leerkrachten moeilijk om de taalontwikkeling van hun leerlingen te stimuleren en hun taalachterstand weg te werken.

Een taalbeleid²⁰ kan pas succesvol worden als er inspanningen geleverd worden op school – en klasniveau. Dit betekent dat alle leraren het Standaardnederlands als instructietaal hanteren. Ze moeten nagaan of hun (mondeling en schriftelijk) schools taalgebruik afgestemd is op de mogelijkheden van de leerlingen. Binnen deze context werkt de leraar aan een grotere taalrijkdom door de taalarme leerlingen te ondersteunen en de taalsterke jongeren uit te dagen. Daarom is het belangrijk dat scholen kunnen beschikken over voldoende middelen, zowel op materieel als op financieel vlak om van hun talenbeleid een succes te maken.

¹⁸ Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, Onderwijsinspectie. (2015, april 15). *Onderwijsspiegel 2015. Jaarlijks rapport van de Onderwijsinspectie*. Opgehaald van Vlaanderen.be: <http://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/onderwijsspiegel-2015-jaarlijks-rapport-van-de-onderwijsinspectie-1>

¹⁹ Smets, P. (2011). *Conceptnota 'samen taalgrenzen verleggen'*. Brussel: Voormalig Vlaams minister van Onderwijs, Jeugd, Gelijke kansen en Brussel.

²⁰ Mededeling M-VVKSO-2014-022

De onderwijsinspectie heeft een aantal aanbevelingen²¹ uitgewerkt voor zowel de overheid, de scholen en de leraren. (Onderwijsspiegel, 2015, p.78)

Voor de overheid

- Versterk de interne kwaliteitszorg van scholen. Stimuleer scholen om concrete doelen tot op het niveau van de klasvloer voorop te stellen en verwacht van hen dat ze de uitvoering en de bereikte resultaten nagaan.
- Monitor de verdere implementatie van het talenbeleid en zorg ervoor dat de ondersteuning achterblijvende scholen bereikt.
- Zorg voor een meer effectieve professionalisering van het talenbeleid. Dit moet zowel schoolleiders als leraren bereiken en taalgericht vakonderwijs tot op de klasvloer brengen.

Voor de scholen

- Formuleer expliciete verwachtingen ten aanzien van het taalgericht vakonderwijs. Maak daarover met de leraren concrete afspraken.
- Stimuleer initiatieven die een positieve omgang met taaldiversiteit en taalcultuur tot stand brengen. Tracht ouders daarbij te betrekken.
- Ga na in welke mate beleidsafspraken uitvoering krijgen. Baseer je daarbij op concrete resultaten die het effect bij de leerlingen zichtbaar maken.

Voor de leraren

- Schenk aandacht aan het gebruik van het Nederlands als instructietaal. Gebruik werkvormen die adaptief onderwijs en communicatief taalgebruik ondersteunen en zorg voor toegankelijk taalgebruik in cursussen en in de evaluatie.
- Wees bereid om je eigen rol in het talenbeleid te verantwoorden. Baseer je hiervoor op concrete resultaten zodat je het effect van je bijdrage tot het talenbeleid kan aantonen.
- Maak je nascholingsnoden met betrekking tot het talenbeleid kenbaar. Volg nascholingen die aansluiten bij je individuele behoeften en bij de schoolprioriteiten. Vermenigvuldig je kennis over talenbeleid in werkgroepen, op school of in de scholengemeenschap.

Figuur 1 – Onderwijsspiegel 2015, jaarlijks rapport van de onderwijsinspectie

²¹ Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, Onderwijsinspectie. (2015, april 15). *Onderwijsspiegel 2015. Jaarlijks rapport van de Onderwijsinspectie*. Opgehaald van Vlaanderen.be: <http://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/onderwijsspiegel-2015-jaarlijks-rapport-van-de-onderwijsinspectie-1>

4 Taalgericht vakonderwijs versus taalontwikkelen lesgeven

Tijdens de literatuurstudie viel het op dat de methode om de taalvaardigheid bij leerlingen te verbeteren, op verschillende manieren wordt omschreven. In dit hoofdstuk komen kort de verschillende termen aan bod en worden ze met elkaar vergeleken.

Term 1: taalontwikkelen lesgeven

Wilma Van der Westen (Haagse Hogeschool) definieert het als volgt:
*‘Taalontwikkelen lesgeven is een manier van lesgeven waarin elke docent of leerkracht – ook de niet-taaldocent of niet-taalleerkracht – nadrukkelijk een rol speelt in het stimuleren en begeleiden van het proces van taalontwikkeling van studenten, leerlingen of kleuters.’*²²
(Studiedienst, z.j., p.6)

Term 2: taalgericht vakonderwijs

In het ‘handboek taalgericht vakonderwijs’ omschreven de auteurs het zo:

*‘Taalgericht vakonderwijs is vakonderwijs waarin naast vakdoelen de benodigde taalvaardigheid expliciet is benoemd. Die vak-en taaldoelen worden simultaan ontwikkeld via onderwijs dat **contextrijk** is, vol **interactiemogelijkheden** zit en waarbinnen benodigde **taal-steun** wordt geboden.’*²³ (Hajer & Meestringa, 2013, p.11)

Het idee achter deze methode is dat leerlingen de ‘taal van het vak’ ook onder de knie moeten krijgen, zowel schriftelijk als mondeling, om zo de leerstof te verwerven, te verwerken en zo laten zien wat ze ermee kunnen doen.

Wat zijn nu de gelijkenissen en verschillen?

Kris Van den Branden (Centrum voor Taal en Onderwijs van de KU Leuven) zegt hierover het volgende: *‘Het verschil tussen ‘taalontwikkelen lesgeven’ en ‘taalgericht vakonderwijs’ heeft vooral te maken met de context waarin de termen gegroeid zijn, en waarin ze nog het meest gebruikt worden. ‘Taalgericht vakonderwijs’ is een vertaling van ‘Content-based language learning’, dat in het buitenland vooral gegroeid is in de context van het vreemdetalen-onderwijs.’*²⁴ (Cajot, z.j., p.2)

Van den Branden ziet niet zozeer een verschil tussen beide termen. De methode zelf is ontstaan in het tweedetaalonderwijs waarbij de leerlingen/studenten die Nederlands niet als moedertaal hebben, het soms moeilijk hebben om de schooltaal te verstaan en te gebruiken.

Volgens Wilma Van Westen ondersteunt taalgericht vakonderwijs voornamelijk de vakdoelstellingen en draagt het bij tot het studiesucces. De nadruk ligt dus vooral op de koppeling

²² Dienst studieadvies, ArteveldeHogeschool. (sd). *Taalontwikkelen lesgeven: van kleuter- tot secundair onderwijs*. Opgehaald van arteveldehogeschool / taalontwikkelen lesgeven: www.arteveldehogeschool.be/taalontwikkelen-lesgeven

²³ Hajer, M. & Meestringa, T. (2013, tweede herziene druk). *Handboek taalgericht vakonderwijs*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

²⁴ Cajot, G. (sd). *Taalontwikkelen lesgeven? Taalgericht vakonderwijs?* Geraadpleegd op 21 december, 2015 via www.vvacademici.org/NDN/Synthese_slot_Guido_DEF.doc. Katholieke Hogeschool Limburg, Hasselt, Limburg, België.

Nancy Thoelen

Taalontwikkelen lesgeven:
een gids met praktische richtlijnen

tussen taal en de opleidingseisen. Taalontwikkelen lesgeven gaat hierin verder. *'Taalontwikkelen lesgeven (en taalbeleid breed) gaan niet uit van een taalprobleem of een taaldeficiëntie bij sommige leerlingen of studenten, maar sluit aan bij een wereldwijde maatschappelijke verandering die bezig is en die tot een veranderende taalsituatie leidt, waar het onderwijs een antwoord op moet zien te vinden'*.²⁵ (Cajot, z.j., p.2)

Taalontwikkelen lesgeven kan eerder beschouwd worden als een algemeen begrip. De leerkracht maakt in zijn lessen gebruik van taalleerstrategieën om de taal van de leerlingen te ontwikkelen en verder te verrijken. Taalgericht vakonderwijs richt zich voornamelijk op de vakspecifieke taalvaardigheid en hoe dit onlosmakelijk verbonden is met de vakinhouden. Bij beide methodes geven leerkrachten extra ondersteuning zodat de leerlingen de specifieke school – en instructietaal verwerven en hieruit betere schoolresultaten voortvloeien.

Welke term de onderzoekers ook gebruiken, de principes van taalontwikkelen lesgeven blijven dezelfde: de taalvaardigheid en taalontwikkeling van de leerling tot een hoger niveau brengen door de leerling actief te betrekken in het hele lesgebeuren. De leraar stimuleert het taalgebruik van de leerlingen door context, interactie en taalsteun te verweven in zijn lespraktijk. Zo zorgt hij ervoor dat de school -en instructietaal geen geheimen meer hebben voor de leerlingen en creëert hij leerkansen voor iedereen.

5 Het dataonderzoek

5.1 De aanzet tot de praktijk

Integreren leerkrachten taalontwikkelen lesgeven in hun lessen en hoe passen ze dit toe? Dit is de insteek van de digitale enquête die niet alleen via sociale media (Facebook) maar ook via enkele stagescholen verspreid is. De doelgroep bestaat uit leerkrachten die lesgeven in het secundair onderwijs of het volwassenenonderwijs.

In de enquête staan de drie pijlers van taalgericht vakonderwijs centraal: context, interactie en taalsteun. Aan de hand van meerkeuzevragen geven de leerkrachten aan welke werkvormen ze reeds toepassen. Gezien het uitgebreide aanbod van werkvormen is er een selectie gemaakt maar is er eveneens ruimte voorzien om eigen voorbeelden en tips toe te voegen. Het einddoel van deze enquête is in kaart te brengen welke werkvormen ze het meest toepassen en te onderzoeken hoe de leerkracht begeleid wil worden in het integreren van TOL in hun lessen. Is er überhaupt vraag naar? Vinden ze TOL nuttig of eerder tijdverlies?

5.2 De resultaten

In totaal hebben 34 personen de enquête ingevuld:

- 27 leerkrachten Secundair Onderwijs;
- 6 studenten lerarenopleiding;
- 1 directeur van een middelbare school.

²⁵ Cajot, G. (sd). Taalontwikkelen lesgeven? Taalgericht vakonderwijs? Geraadpleegd op 21 december, 2015 via www.vvacademici.org/NDN/Synthese_slot_Guido_DEF.doc. Katholieke Hogeschool Limburg, Hasselt, Limburg, België.

Nancy Thoelen

Taalontwikkelen lesgeven:
een gids met praktische richtlijnen

Antwoordkeuzen	Reacties
Eerste graad	44,12% 15
Tweede graad	55,88% 19
Derde graad	52,94% 18
ASO	44,12% 15
TSO	50,00% 17
KSO	5,88% 2
BSO	55,88% 19
Totale aantal respondenten: 34	

Figuur 2²⁶

Het is een heterogeen publiek dat lesgeeft in de drie graden en verschillende studierichtingen. Bij deze vraag was het mogelijk om meerdere antwoorden aan te duiden omdat leerkracht zijn zich meestal niet beperkt tot één graad en één studierichting.

Vraag 3 ‘Welke vakken geeft u?’ toont aan dat niet alleen taalleerkrachten maar ook verschillende vakleraren deze enquête hebben ingevuld. Een van de doelen van deze enquête is hiermee bereikt: zoveel mogelijk leraren benaderen uit verschillende vakgebieden. De verschillende vakken zijn:

- Wiskunde, aardrijkskunde, toegepaste economie, bedrijfsbeheer, handel, boekhouden, kantoortechnieken, PAV, (rooms-katholieke) godsdienst, huishoudkunde, SEI, geschiedenis, natuurwetenschappen, Retail, elektriciteit, elektronica, NCZ, Nederlands, Engels, Frans, Latijn, Spaans en Nederlands aan anderstaligen.

De term ‘taalontwikkelen lesgeven’ of ‘taalgericht vakonderwijs’ is zeker niet onbekend bij het onderwijzend personeel. Slechts 4 personen hadden nog niet gehoord van deze term.

Antwoordkeuzen	Reacties
Ja	88,24% 30
Nee	11,76% 4
Totaal	34

Figuur 3²⁷

De opzet van deze enquête was uit te zoeken op welke manier de leerkrachten de drie pijlers van taalgericht vakonderwijs in hun eigen lessen toepassen.

Op vlak van context zijn er twee uitschieters; namelijk de voorkennis van de leerlingen oproepen en gevarieerd lesmateriaal aanbieden, gevolgd door leerlingen zelf informatie laten verzamelen. Dit is geen onverwacht resultaat omdat het werkvormen zijn die al heel goed ingeburgerd zijn in de lespraktijk.

Leerlingen de verantwoordelijkheid geven om mee te beslissen over de keuze van deelthema's wordt het minst toegepast. Een reden kan zijn dat de leerkracht hierbij het gevoel

²⁶ Thoelen, N (2016)

²⁷ Thoelen, N (2016)

krijgt een stukje controle weg te geven. Door leerlingen echter te betrekken in de manier waarop inzichten over een bepaald lesonderwerp verworven worden en welke bronnen en contexten ze hiervoor nodig hebben, stimuleert de leerkracht hen om samen te werken en speelt hij in op hun leerstijlen. Bijvoorbeeld bij de introductie van een nieuw thema kunnen de vragen die dan geformuleerd worden, verdeeld worden over de klas. Elk groepje krijgt een vraag toebedeeld en beslist samen op welke manier ze deze gaat uitwerken om uiteindelijk tot een gezamenlijk eindproduct te komen.

Suggesties van de leerkrachten zelf op vraag vier zijn:

- differentiatie;
- voldoende herhalen en daarbij aanschouwelijk werken.

Antwoordkeuzen	Reacties
De voorkennis van leerlingen oproepen	78,79% 26
Gevarieerd lesmateriaal aanbieden dat aansluit bij de leefwereld van leerlingen	87,88% 29
Inventariseren wat de leerlingen al weten d.m.v. associaties of tabel 'wat weet ik, wat wil ik weten, wat heb ik geleerd?'	21,21% 7
Leerlingen mee laten beslissen over de keuze van deelthema's van een lesonderwerp.	18,18% 6
Leerlingen zelf informatie laten verzamelen over deelthema's	54,55% 18
Overige (geef nadere toelichting):	Reacties 12,12% 4
Totale aantal respondenten: 33	

Figuur 4²⁸

Bij vraag 6 'Hoe past u het toe op vlak van interactie?' zijn de reacties eerder gelijklopend. Het onderwijsleergesprek is de favoriete maar ook meest klassieke werkvorm. Hier is het wel belangrijk dat de leerkracht de leerlingen voldoende wachttijd geeft. Dit is niet altijd evident als de klok tikt en er nog heel wat andere activiteiten op de planning staan. Niettemin moeten ook leerlingen met spreekangst of die niet goed mee kunnen, de tijd krijgen om na te denken over de vraag en een antwoord te formuleren.

De integratie van taalspellen in groepjes binnen de lessen scoort beduidend lager. Toch zijn taalspellen bijzonder geschikt om de leerlingen enthousiast aan het praten en denken te krijgen. Ze geven leerlingen van een verschillend taalniveau de mogelijkheid om samen met dezelfde leerstof bezig te zijn.

Enkele voorbeelden van taalspellen²⁹ zijn:

- kwartet, vier-op-een-rij, wat is het?, matchen en puzzelen.

²⁸ Thoelen, N (2016)

²⁹ Hajer, M. & Meestringa, T. (2013, tweede herziene druk). *Handboek taalgericht vakonderwijs*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Nancy Thoelen

Taalontwikkelen lesgeven:
een gids met praktische richtlijnen

Antwoordkeuzen	Reacties
Leerlingen laten praten en schrijven over het lesonderwerp	66,67% 22
Verschillende soorten vragen stellen	66,67% 22
Onderwijsleergesprek	93,94% 31
Klassikale besprekingen	72,73% 24
Samenwerkend leren via duo's en groepjes	66,67% 22
Taalspellen in groepjes	21,21% 7
Overige (geef nadere toelichting):	Reacties 6,06% 2
Totale aantal respondenten: 33	

Figuur 5³⁰

Feedback geven op het taalgebruik en duidelijke taal spreken wordt in deze enquête het meest geassocieerd met de derde pijler 'taalsteun'. De leerkracht kan echter niet alleen op mondeling vlak de taalvaardigheid stimuleren maar op ook schriftelijk vlak door schriftelijke en visuele taalsteun aan te bieden. Het is opvallend dat er tussen de mondelinge en schriftelijke werkvormen een groot verschil ligt. Een reden hiervoor kan zijn dat schriftelijke taalsteun iets meer voorbereiding en tijd van de leerkracht vergt en daardoor minder snel naar gegrepen wordt. Het is daarom aan te raden dit stap voor stap te integreren in de lessen. De leerkracht mag hierbij niet vergeten dat het ontworpen materiaal geen verloren tijd is maar altijd terug opnieuw gebruikt kan worden.

Suggesties van de leerkrachten zelf op vraag 8 zijn:

- moeilijke woorden uitleggen of laten opzoeken;
- impliciet verbeteren van taalfouten
- leerstof visualiseren aan de hand van filmpjes.

Antwoordkeuzen	Reacties
Kernbegrippen + verloop van de les op het bord noteren	54,55% 18
Feedback geven op het taalgebruik	72,73% 24
Duidelijke taal spreken	81,82% 27
Sleutelschema's die de essentie van de les weergeven	36,36% 12
Schrijfkaders	36,36% 12
Een lijst met kernbegrippen toevoegen aan moeilijke teksten	39,39% 13
Beoordelingscriteria schriftelijk noteren voor het mondelinge examen	36,36% 12
Overige (geef nadere toelichting):	Reacties 12,12% 4
Totale aantal respondenten: 33	

Figuur 6³¹

³⁰ Thoelen, N (2016)

³¹ Thoelen, N (2016)

Nancy Thoelen

Taalontwikkelen lesgeven:
een gids met praktische richtlijnen

Vraag 9 heeft uitgewezen dat het merendeel van de leerkrachten taalontwikkelen lesgeven nuttig vindt. Toch moet hierbij vermeld worden dat ze het niet alleen moeilijk vinden om te integreren maar ook tijdrovend.

Hier volgt een opsomming van de redenen waarom ze het moeilijk vinden:

- toepassen in groepen met een grote taalachterstand;
- alle leerlingen bereiken;
- differentiatie is de grootste uitdaging omwille van de heterogene groepen;
- de abstractie van het vak bemoeilijkt het taalgebruik;
- een druk leerplan;
- tijdsdruk;
- consequent blijven toepassen in elke les;
- steeds zelf correct taalgebruik hanteren.

Antwoordkeuzen	Reacties	
▼ nuttig?	71,88%	23
▼ tijdsverlies?	0,00%	0
▼ moeilijk om te integreren in uw lessen?	25,00%	8
▼ tijdrovend maar efficiënt op langere termijn?	37,50%	12
Totale aantal respondenten: 32		
Opmerkingen (13)		

Figuur 7³²

De meeste leerkrachten geven aan dat ze nood hebben aan meer ondersteuning onder de vorm van een informatieve workshop en begeleiding op maat. Taalontwikkelen lesgeven werkt inderdaad alleen maar als de leerkrachten de nodige tools, middelen en tijd aangereikt krijgen.

Suggesties van de leerkrachten zelf op vraag 10 zijn:

- uitwisseling van tips via een platform;
- duidelijke overzichtelijke informatiebundel;
- meer tijd.

Antwoordkeuzen	Reacties	
▼ Informatieve workshop met aansluitend individuele begeleiding	60,61%	20
▼ Enkel individuele begeleiding	9,09%	3
▼ Niet	27,27%	9
▼ Overige (geef nadere toelichting)	Reacties 9,09%	3
Totale aantal respondenten: 33		

Figuur 8³³

³² Thoelen, N (2016)

³³ Thoelen, N (2016)

Nancy Thoelen

Taalontwikkelen lesgeven:
een gids met praktische richtlijnen

6 Conclusie

Onderwijs Vlaanderen is zeer ambitieus wat betreft het talenbeleid. De conceptnota van Pascal Smets, een pleidooi om de taalgrenzen samen te verleggen, bevat zeer goede ideeën die er inderdaad voor zorgen dat elke leerling de kans krijgt om zich op vlak van taal te ontwikkelen. Alleen die ene laatste kanttekening op het einde van deze nota doet mijn hoop snel in rook opgaan.

'De Vlaamse Regering: 1. beslist haar goedkeuring te hechten aan het ontwerp van conceptnota, met dien verstande dat dit geen financieel of budgettair engagement inhoudt' (Conceptnota 'Samen taalgrenzen verleggen' 2011, pagina 38)

Het zou jammer zijn dat omwille van budgettaire en financiële redenen al deze initiatieven van tafel worden geveegd. Ondanks deze tekortkomingen stimuleren de drie onderwijskoepels, VVKSO, GO! en OVSG hun scholen om werk te maken van een goed taalbeleid. Ze bieden via hun pedagogische begeleidingsdiensten en nascholing allerlei organisatorische tips en maatregelen aan. Zowel het VVKSO als het GO! zijn hierin zeer concreet. Bij het OVSG zijn niet dadelijk concrete richtlijnen terug te vinden.

Toch lijkt veel ook af te hangen van de scholen zelf en de mate waarin zij het belangrijk vinden om in te spelen op de groeiende diversiteit van onze samenleving en om werk te maken van een goed en efficiënt taalbeleidsplan waar het voltallige schoolteam achter staat. Daarnaast speelt de hoge planlast een belangrijke rol. Vaak beschikken de scholen over een talenbeleid maar is er te weinig tijd om de resultaten beter op te volgen.

Uit de enquête blijkt uit dat er nood is aan meer individuele begeleiding en ondersteuning. Leerkrachten staan open voor deze manier van lesgeven maar de hoge werklast vormt vaak een belemmering vormen om taalontwikkelen lesgeven binnen hun lessen integraal toe te passen.

Deze hiaten hebben me ertoe aangezet om deze gids en lessenreeks uit te werken. Het is misschien een kleine druppel op de hete plaat maar als ik hiermee een paar leerkrachten kan overtuigen, dan zit ik op de goede weg.

7 De gids met praktische richtlijnen³⁴

Taalontwikkelen lesgeven: de theorie

De definitie

Taal, leren en denken zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Taalontwikkelen lesgeven is een manier van lesgeven waarin **elke leerkracht** nadrukkelijk een rol speelt in het stimuleren en begeleiden van het proces van **taalontwikkeling** bij leerlingen. Het richt zich niet enkel op taalvakken maar op alle vakken waar tegelijkertijd gewerkt wordt aan **taal- en vakdoelen**. Het verwerven van vakinhouden en vakspecifieke taalvaardigheid gaan dan ook samen.

35

*'Taalgericht vakonderwijs is **contextrijk** vakonderwijs met taalsteun en interactie.'*

Drie pijlers binnen taalgericht vakonderwijs

Vaak staan leraren er niet bij stil dat sommige vaktermen te moeilijk zijn voor de taalzwakke leerlingen. Aan de hand van onderstaande voorbeelden uit verschillende vakken wordt toegelicht hoe dit opgelost kan worden met behulp van de drie pijlers.

Pijler 1: context

De context geeft aanknopingspunten om de nieuwe leerstof te koppelen aan de voorkennis van de leerlingen. Om ervoor te zorgen dat de leerstof geen loshangende, schoolse kennis wordt, is het belangrijk om de voorkennis van de leerlingen te activeren en om context aan te brengen.

De kernvraag: wat weten de leerlingen hier al van?

Hoe pakt u het aan om de context te vergroten?

- P1.1 Speel in op zowel de vakspecifieke als de alledaagse voorkennis.
- P1.2 Varieer in tekstsoorten en media.
- P1.3 Vraag naar voorbeelden.
- P1.4 Maak de vergelijking met de alledaagse taal.

³⁴ Hajer, M. & Meestringa, T. (2013, tweede herziene druk). *Handboek taalgericht vakonderwijs*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

³⁵ Hajer, M. & Meestringa, T. (2013, tweede herziene druk). *Handboek taalgericht vakonderwijs (p.31)*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Nancy Thoelen

Taalontwikkelen lesgeven:
een gids met praktische richtlijnen**1. Situatie vak biologie:**

De leerkracht begint de les over het oog door te verwijzen naar leerlingen met een bril en hen hierover vragen te stellen.

Suggestie aanpak context**P1.3**

Maak de link tussen het oog en een leesbril duidelijk aan de hand van reële voorbeelden. Begrippen zoals “verziend” en “bijziend” worden voor de leerlingen zo concreet.

2. Situatie vak natuurkunde

Vaktaalwoorden die een net iets andere betekenis hebben dan hetzelfde woord in de dagelijkse context.

‘Hoe komt het dat een bal valt en een luchtballon stijgt?’

Suggestie aanpak context**P1.4**

Noteer de eigen verwoording van de leerlingen aan het bord. Schrijf vervolgens de vaktermen eraan toe: aantrekken, plakken, absorberen, afstoten, wegduwen.

Pijler 2: interactie

De interactie stimuleert de taalvaardigheid en taalproductie bij de leerlingen. Het meeste leren komt tot stand door over een onderwerp van gedachten te wisselen, elkaar vragen te stellen en elkaar informatie te geven. Daarom is het belangrijk om een gevarieerd aanbod tot interactie te creëren.

De kernvraag: hoe kan ik de leerlingen aansporen om pratend na te denken over de leerstof?

Hoe pakt u het aan om interactie te creëren binnen het lesgebeuren?

P2.1 Via natuurlijke gesprekken: vraag door en vraag naar wat de leerlingen reeds weten.

P2.2 Varieer in verwerkings- en toepassingsopdrachten: lok zowel schriftelijk als mondeling taalgebruik uit.

P2.3 Samenwerkend leren.

1. Situatie vak wiskunde:

Moeilijke vraagstukken.

Suggestie aanpak interactie:**P2.3**

Laat de leerlingen per twee de oefening maken. Zorg ervoor dat een zwakkere en sterkere leerling samen zitten. Door de juiste vragen aan elkaar te stellen, komen de twee leerlingen tot de correcte oplossing.

Nancy Thoelen

Taalontwikkelen lesgeven:
een gids met praktische richtlijnen

Pijler 3: taalsteun

Taalsteun biedt gerichte steun aan bij het begrijpen en produceren van (nieuwe) taal. De leerkracht kan op verschillende manieren taalsteun aanbieden.

De kernvraag: hoe wordt de aangeboden vaktaal toegankelijk?

Hoe pakt u het aan om taalsteun aan te bieden voor, tijdens en na de interactie van leerlingen?

- P3.1 Doe voor, laat zien, expliciteer het proces en geef voorbeelden.
- P3.2 Geef steun bij teksten en opdrachten door visuele ondersteuning, schrijfkaders, stappenplannen.
- P3.3 Geef zowel taalfeedback op inhoud als op vorm.
- P3.4 Besteed aandacht aan de leerstrategieën van leerlingen.

1. Situatie vak geschiedenis:

Lange teksten lezen en verwerken.

Suggestie aanpak taalsteun:**P3.2**

Splits de tekst in kleinere delen op. Voorzie per tekstdeel deelvragen waardoor het voor de leerlingen makkelijker is om de leerstof te verwerken.

2. Situatie vak aardrijkskunde:

Foutieve uitspraak van aardrijkskundige namen.

Suggesties taalfeedback:**P3.3**

Geef positief corrigerende feedback. Herhaal het antwoord van de leerling met de correcte uitspraak van de landen.

Taalontwikkelen lesgeven in de praktijk

Het stappenplan

Elke les of lessenreeks bestaat uit drie fases: de introductie van het lesthema, de verwerking van de leerstof en de afronding. Hieronder worden per fase verschillende didactische suggesties toegelicht. Het is een variatie van werkvormen waaruit u kan kiezen om taalontwikkelen lesgeven te integreren binnen uw eigen lessen. U kan ervoor opteren om per les of lessenreeks de focus te leggen op één van de drie fases en hierin werkvormen van de drie pijlers te verwerken. Een andere mogelijkheid is om per lessenreeks steeds andere werkvormen te implementeren. Deze afwisseling in werkvormen binnen de verschillende lesfasen zorgt ervoor dat taalontwikkelen lesgeven op langere termijn een vanzelfsprekendheid wordt.

A. De basis: didactische tips

Het startpunt van elke lessenreeks is duidelijkheid geven over wat de kern van de leerstof is en hoe er gewerkt gaat worden. Als leerlingen in het begin van een lessenreeks inzien dat ze al heel wat weten, dat ze kunnen meepraten en nadenken, dan zullen ze daarna actiever en gemotiveerder meedoen.

1. Context aanbrengen.

a. Bied gevarieerd lesmateriaal aan.

- A.1.a.1 Gebruik materiaal van de leerlingen zelf dat aansluit bij het thema van de les.
- A.1.a.2 Gebruik visueel materiaal zoals foto's, tekeningen, prenten, afbeeldingen die de leerstof tastbaar en zichtbaar maken.
- A.1.a.3 Leg de link met de buitenwereld door authentiek materiaal aan te bieden: reisfolders, bankafschriften, etiketten van voedingswaren...
- A.1.a.4 Geef hen doe-opdrachten zoals proefjes of demonstraties waarbij vragen gesteld kunnen worden.

b. Zet op een rij wat de leerlingen al weten.

- A.1.b.1 Maak samen een woordspin met associaties rond het lesthema. Dit kan klassikaal gebeuren maar ook in duo of kleine groepjes.
- A.1.b.2 Gebruik een tabel met drie kolommen: Wat weet ik? Wat wil ik weten? Wat heb ik geleerd. Deze tabel kan in de loop van de lessenreeks aangevuld worden.

Onderwerp	K	W	L

Figuur 8: KWL-schema³⁶

- A.1.b.3 Geef zinnen met uitspraken over het thema waarvan de leerlingen moeten zeggen of ze goed of fout zijn. Indien de uitspraken fout zijn, moeten de leerlingen uitleggen waarom.

c. Stel opfris- en denkvragen.

- A.1.c.1 Laat de leerlingen in duo's vragen beantwoorden over het lesthema.
- A.1.c.2 Laat de leerlingen vragen en antwoorden over de leerstof met elkaar matchen: welk antwoord hoort bij welke vraag?

³⁶ Hajer, M. & Meestringa, T. (2013, tweede herziene druk). *Handboek taalgericht vakonderwijs* (p. 61). Bussum: Uitgeverij Coutinho.

2. Het uitlokken van interactie.

a. Klassieke interactie via het onderwijsleergesprek.

- A.2.a.1 Bedenk vooraf de belangrijkste vragen.
- A.2.a.2 Stel denkvragen van een verschillend niveau: van gemakkelijk tot moeilijk.
- A.2.a.3 Denktijd geeft de leerlingen meer zelfvertrouwen en zo krijgen de 'langzamere' leerlingen ook een kans om te antwoorden.

b. Samenwerkend leren via duo's en groepjes.

- A.2.b.1 Het snelst, het meest: hier speelt de competitie tussen groepjes/duo's een rol. Bijvoorbeeld: laat de leerlingen zo veel mogelijk werkwoorden zoeken die te maken hebben met het nieuwe lesthema.
- A.2.b.2 Denken, delen en uitwisselen: laat de leerlingen eerst individueel nadenken over een vraag, vervolgens in duo en ten slotte in kleine groepjes hun informatie uitwisselen.
- A.2.b.3 Genummerde hoofden: dit is een manier om ervoor te zorgen dat alle leerlingen betrokken worden. Alle leerlingen krijgen een nummer en de tijd om over het onderwerp te praten. Na overleg in groep wordt aan een willekeurig nummer het antwoord gevraagd.

3. Geef taalsteun.

a. Bepaal en werk met kernbegrippen.

- A.3.a.1 Maak een netwerk van begrippen dat bestaat uit de kernbegrippen, de schoolse verbindingswoorden en de dagelijkse taal.

Een voorbeeld van vaktaal, verbindingswoorden en dagelijkse taal voor het vak economie.

Kernbegrippen (vaktaal)	(schoolse) verbindingswoorden	Dagelijkse taal
aandelen opties obligaties	onderscheiden zich overeenkomst	is anders, verschilt is hetzelfde
beurs beurshandelaar	verzorgt aankoop	kopen <-> verkopen verdienen
winst maken	vertrouwen hebben in	denken dat het goed zal gaan

Figuur 9³⁷

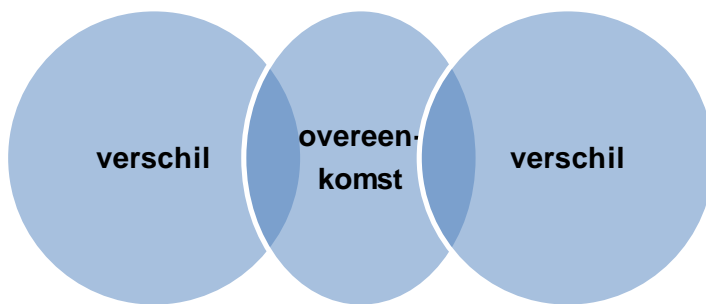
³⁷ Hajer, M. & Meestringa, T. (2013, tweede herziene druk). *Handboek taalgericht vakonderwijs* (p. 78). Bussum: Uitgeverij Coutinho.

b. Gebruik sleutelschema's.

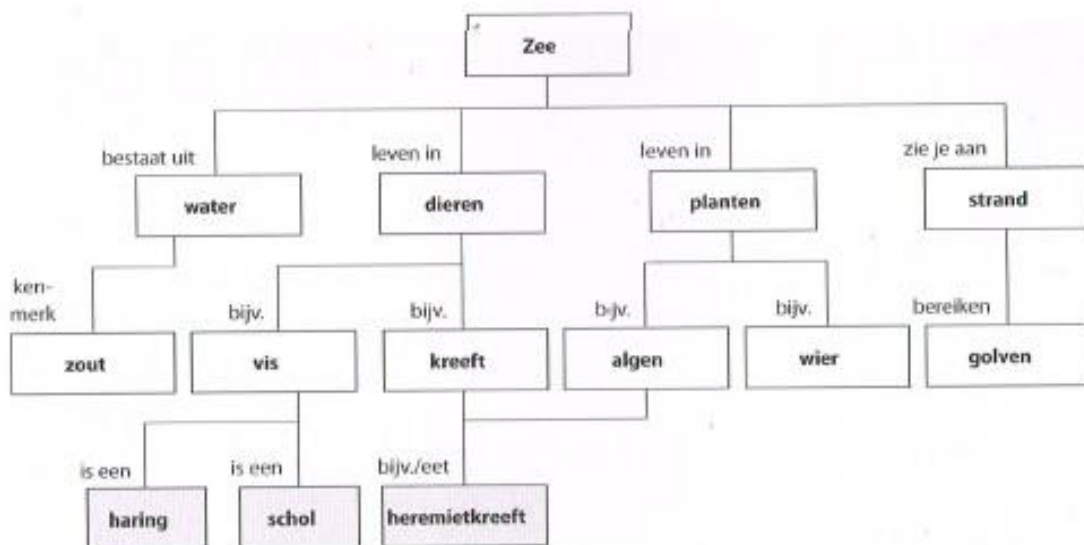
Via een sleutelschema kan u de essentie van de les weergeven. Het helpt de leerlingen om de leerstof te verwerken en ze kunnen het ook zelf invullen of verder aanvullen.

- A.3.b.1 Met behulp van een sleutelschema kunnen leerlingen iets vertellen of schrijven over het lesthema.
- A.3.b.2 Een sleutelschema helpt de leerlingen om een lange tekst samen te vatten.

Voorbeelden van sleutelschema's

Figuur 10 - Venndiagram

.Figuur 11- boomschema³⁸

³⁸ Hajer, M. & Meestringa, T. (2013, tweede herziene druk). *Handboek taalgericht vakonderwijs*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

BIJNA 1 OP 8 VLAMINGEN VOND EEN LIEF VIA SOCIALE MEDIA³⁹

INLEIDING	Sociale media niet meer weg te denken uit dagelijks leven
MIDDEN Populairste sociale media?	Facebook LinkedIn Twitter
Gebruik?	<ul style="list-style-type: none"> - informatie delen met elkaar - volgen wat anderen doen - afspreken met elkaar
Positief/voordelen?	<ul style="list-style-type: none"> - vrijgezellen: ontmoeten van andere singles - grote tevredenheid - term vriendschap anders ingevuld - mogelijkheid om nieuwe mensen te leren kennen
Negatief/nadelen?	<p>stress:</p> <ul style="list-style-type: none"> - te veel info te verwerken - voortdurende drang om te checken - druk om info te delen - zorgen over privacy - minder intens dan offline relaties
Bijkomend probleem?	meesten doen te weinig om privacy te beschermen
SLOT	Ondanks grote tevredenheid en voordelen toch bezorgdheid om privacy

Figuur 12: T-schema

³⁹ Brabants, N. (2013-2014). *Taal module 1a*. Hasselt: Hogeschool PXL Education LSO

Nancy Thoelen

Taalontwikkelen lesgeven:
een gids met praktische richtlijnen

c. Schrijven als startactiviteit.

- A.3.c.1 Verkennend schrijven: laat de leerlingen vijf minuten lang opschrijven wat zij met het lesthema associëren. De opbouw, spelling en zinsbouw speelt in deze opdracht geen belangrijke rol.

B. De verwerking en verdieping: didactische tips

Nadat de nieuwe leerstof geïntroduceerd is, is het belangrijk dat de leerlingen de leerstof leren verwerken en dat ze verbanden kunnen leggen tussen zowel het lesthema en de buitenwereld als tussen de verschillende vakken. Door gevarieerde verwerkingsvormen te gebruiken, ontwikkelen de leerlingen nieuwe inzichten en begrippen die gerelateerd zijn met de leerstof. Ook hier is het cruciaal dat de leerkracht inspeelt op de drie pijlers.

1. Het aanbrengen van context.**a. Laat de leerlingen zelf aanvullend materiaal verzamelen over het lesthema.**

- B.1.a.1 Kranten, brochures, folders, wetenschappelijke teksten.
B.1.a.2 Het internet: de leerlingen tonen via welke zoekvragen en bronnen ze de informatie gevonden hebben. Laat de leerlingen de gevonden informatie in eigen woorden vertellen.
B.1.a.3 Nodig gastsprekers uit en laat alle leerlingen aan het interview deelnemen. Vraag aan alle leerlingen om een paar vragen voor te bereiden die ze tijdens het interview aan de gastspreker stellen.

b. Laat de leerlingen mee beslissen welke aspecten van het lesthema aan bod komen.

- B.1.b.1 De leerlingen bepalen samen met de leerkracht op welke manier ze zich in de leerstof verdiepen en met behulp van welke bronnen en context.
Voorbeeld: "Welke kantoortechnieken zullen we nader bekijken?"
B.1.b.2 Door de leerlingen in duo of groepjes aan een verschillende onderzoeksvraag te laten werken, kan de leerkracht differentiëren.

c. Rond af met een collectieve uitwisseling van informatie en presentaties.

- B.1.c.1 Elk groepje leerlingen wisselt de informatie, die het verzameld heeft tijdens de verschillende deelactiviteiten, met elkaar uit. Dit kan zowel mondeling als schriftelijk gebeuren via presentaties, demonstraties, verslagen en debatten.

2. Het uitlokken van interactie.**a. Samenwerkend leren in groepjes**

Samenwerkend leren geeft ruimte voor interactie en spontane gesprekken tussen de leerlingen. Het wordt pas succesvol als er rekening gehouden wordt met de volgende vijf criteria:

- B.2.a.1 De leerlingen hebben elkaar nodig voor een goed eindresultaat. Laat de leerlingen werken met verschillende bronnen. Geef elke leerling een andere rol en splits de opdracht in kleinere taken.

Nancy Thoelen

Taalontwikkelen lesgeven:
een gids met praktische richtlijnen

-
- B.2.a.2 Geef elke leerling een taak zodat iedere leerling verantwoordelijk is voor het eindresultaat en ook individueel aanspreekbaar is.
- B.2.a.3 Geef de leerlingen een duidelijke instructie zodat ze weten:
- wat ze moeten doen;
 - hoe ze het moeten doen;
 - met wie;
 - hoeveel tijd ze krijgen;
 - hoe ze om hulp kunnen vragen;
 - hoe er geëvalueerd wordt;
 - wat ze kunnen doen wanneer ze eerder klaar zijn.
- B.2.a.4 Geef de leerlingen duidelijke gespreksregels waar ze zich aan moeten houden:
- naar elkaar luisteren en elkaar laten uitspreken;
 - vragen om uitleg als ze de opdracht niet begrijpen;
 - vragen wat de andere leerling bedoelt, als ze iets niet snappen;
 - als ze iets niet goed vinden, moeten ze eerst zeggen wat ze wel goed vinden.
- B.2.a.5 Eindig de opdracht steeds met een nabespreking waarin zowel het proces als de inhoud besproken wordt.

b. Taalspellen in groepjes.

- B.2.b.1 Samen taalspelletjes spelen, geeft de leerlingen, ook de taalzwakke leerlingen, de mogelijkheid om samen dezelfde leerstof te verwerken.
- Wie is het?: maak kaartjes met afbeeldingen die gelinkt zijn aan de leerstof. De leerlingen omschrijven de afbeelding zonder de naam van het kernbegrip te zeggen.
 - Kwartetten: dit spel helpt kernbegrippen te ordenen en categorieën te onderscheiden. Bij dit spel zijn steeds vier vakbegrippen rond een kernbegrip bij elkaar gezet. Voordat de leerlingen de gevraagde kaart krijgen, moeten ze een antwoord geven op een vraag die gelinkt is met de leerstof.

c. Klassikale besprekingen.

- B.2.c.1 Ga na of de leerlingen de kernbegrippen begrepen hebben.
- B.2.c.2 Schenk ook aandacht aan het leerproces. Hoe hebben de leerlingen de informatie gevonden? Welke aanpak hebben ze gehanteerd?
- B.2.c.3 Stel vragen die de leerlingen aan het denken zetten over de inhoud.
- kennisgerichte vragen: W-vragen, Beschrijf...;
 - begripsvragen: "Vertel in je eigen woorden";
 - toepassingsvragen: "Waarom is ... belangrijk?";
 - analytische vragen: "Wat zijn de kenmerken van...?";
 - synthesevragen: "Wat kun je afleiden uit...?";
 - evalueervragen: "Denk je dat het goed is, dat...?".

3. Geef taalsteun.**a. Pas teksten aan, indien nodig.**

- B.3.a.1 Deel de tekst in alinea's op. Geef elke alinea een tussentitel.
- B.3.a.2 Maak teksten niet te kort om te vermijden dat belangrijke informatie verloren gaat.

Nancy Thoelen

Taalontwikkelen lesgeven:
een gids met praktische richtlijnen

- B.3.a.3 Zorg ervoor dat de kernbegrippen en logische verbanden niet verloren gaan.
- B.3.a.4 Maak de tekst visueel door grafieken, foto's, prenten en schema's toe te voegen.
- B.3.a.5 Voeg aan een moeilijke tekst een lijstje met kernbegrippen toe.
- B.3.a.6 Differentieer door twee versies van een tekst te maken: een moeilijke en een makkelijke.

b. Geef verwerkingsopdrachten bij een tekst.

- B.3.b.1 Overloop eerst de instructie zodat de leerlingen de opdracht begrijpen.
- B.3.b.2 Leg duidelijk uit hoe de leerlingen de opdracht moeten aanpakken.
- B.3.b.3 Geef duidelijke richtvragen. Voorbeeld: "Je krijgt vijf minuten om de tekst te lezen en daarna wil ik weten wat de verschillende kleurtechnieken zijn."
- B.3.b.4 Geef de leerlingen een tekstschema dat hen helpt bij het lezen van lange, moeilijkere teksten.
- B.3.b.5 Gebruik sleutelschema's om de logische en belangrijke onderdelen van een tekst weer te geven:
 - een T-schema om toelichtingen bij uitleg of teksten weer te geven;
 - een tijdlijn om chronologische gebeurtenissen weer te geven;
 - een venndiagram om overeenkomsten en verschillen weer te geven;
 - een boomschema om indelingen weer te geven.

c. Geef schrijfopdrachten bij het lesthema.

- B.3.c.1 Verdeel de schrijfopdracht in stappen en geef aan wat er precies omschreven moet worden (kleur, vorm, product)
- B.3.c.2 Geef een schrijfopdracht over een klein onderdeelje van de leerstof onder de vorm van een microthema of een stelling.

Voorbeeld korte schrijfopdracht⁴⁰:

Stellingen
De opdracht van een stelling te formuleren, roept de leerling op een belangrijk onderdeel of hoofdzaak van de leerstof helder in een zin op te schrijven.

Instructievoorbeeld:
Kies een onderwerp uit een hoofdstuk dat voor jou belangrijk is. Bedenk een stelling bij dat onderwerp die je kan verdedigen. Vorm een groepje van vier. Vergelijk de stellingen met elkaar. Zijn ze allemaal waar? Zoek een stelling uit die jullie allemaal kunnen verdedigen en die veel reacties van je medeleerlingen zal oproepen.

Voorbeeld uitwerking:
Het vak biologie:
Een cooling-down is bij het sporten minder belangrijk dan een warming-up.

Figuur 13 – schrijfopdracht stellingen

⁴⁰ Hajer, M. & Meestringa, T.(2013, tweede herziene druk). *Handboek taalgericht vakonderwijs* (p. 128). Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Nancy Thoelen

Taalontwikkeldend lesgeven:
een gids met praktische richtlijnen

B.3.c.3 Bied de leerlingen de nodige structuur aan met behulp van schrijfkaders. Door met verschillende schrijfkaders te werken, krijgen de leerlingen de kunst van het schrijven beter onder de knie.

Hieronder vindt u enkele voorbeelden van schrijfkaders⁴¹ die voor verschillende doeleinden gebruikt worden.

Schrijfkader voor het beschrijven van een oorzakelijke relatie

Ik wil uitleggen hoe het komt dat ...
Als ... dan ...
Hierdoor ... dan ...
Dit veroorzaakt ... Dus ...

Schrijfkader voor het beschrijven van verschillen.

Hoewel... en ... allebei zijn, zijn er ook verschillen.
De ... is ..., terwijl de
Ze zijn ook anders, omdat ...
Een ander punt waarin ze verschillen is Ten slotte

Schrijfkader werkwijze

Hoe maak je ...
Je hebt nodig ...
Eerst ...
Daarna ...
Vervolgens ...
Ten slotte ...

Schrijfkader mening

Ik wil mijn mening geven over ...
Ik vind dat ...
Ik heb een aantal argumenten om mijn mening te ondersteunen:
ten eerste ...
ook
Een ander argument dat ik heb, is dat ...
Nu begrijp je waarom ik vind dat ...

Figuur 14 – voorbeelden schrijfkaders

⁴¹ Hajer, M. & Meestringa, T. (2013, tweede herziene druk). *Handboek taalgericht vakonderwijs* (p. 131-133). Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Nancy Thoelen

Taalontwikkeldend lesgeven:
een gids met praktische richtlijnen**d. Geef feedback⁴².**

- B.3.d.1 Geef bevestigende feedback bij een goed antwoord.
- 'Goed zo, ...'
- B.3.d.2 Geef verhelderende feedback bij een vaag of onvolledig antwoord.
- 'Wat zie je als het eb wordt?' 'Op het strand.' 'Ja, wat zie je dan op het strand?'
- B.3.d.3 Geef verbeterende feedback bij een vaag, onvolledig of een fout antwoord:
- positief verbeterende feedback: 'Wat is de hoek bij A?'; 'Klein.'; 'Ja, het is een scherpe hoek.'
 - aanwijzing-gevende feedback (bij de revisie van een tekst): 'Als je nu eens let op de verwijswoorden, daarmee kan je de opbouw van je tekst verbeteren.'

C. De afronding

Naast de traditionele manier van evalueren kan de leerkracht ook gebruik maken van nieuwe evaluatievormen waar de nadruk gelegd wordt op vaardigheden en het leerproces. Naast interactie lukt taalgericht vakonderwijs ook taalproductie uit. Die taalproductie kan gebruikt worden om op systematische en gedifferentieerde wijze de leerling op verschillende tijdstippen te evalueren. De leerkracht kan de leervorderingen van de leerling volgen met behulp van taalportfolio's.

1. Enkele didactische suggesties.**a. Toets samenhangend en gevarieerd.**

- C.1.a.1 Leer de leerlingen de toetsvragen goed te begrijpen, zo verbeteren ze hun toetsprestaties. Leg uit wat er met "noem", "omschrijf", "verklaar", "leg uit" bedoeld wordt om misverstanden te voorkomen.
- C.1.a.2 Stel gesloten vragen om te controleren of de leerlingen de nodige kennis verworven hebben.
- C.1.a.3 Toets de leerlingen op hun prestaties zoals het maken van producten of via presentaties. Leg tijdens de beoordeling van de prestaties de nadruk op de vaardigheden en het proces en/of het resultaat/het product.
- Een schriftelijk verslag die een bibliografie bevat.
 - Een spreekbeurt.
 - Een foto-, collage- of posterpresentatie.
 - Een practicum zoals een schoonheidsbehandeling of haarkleuring.
 - Een website.
 - GIP-project.
 - Portfolio
- C.1.a.4 Evalueer de leerlingen via persoonlijke gesprekken.
- Het onderwijsleergesprek.
 - Het individuele of groepsgesprek.
 - Het mondelinge examen.

⁴² Hajer, M. & Meestringa, T. (2013, tweede herziene druk). *Handboek taalgericht vakonderwijs* (p.136). Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Nancy Thoelen

Taalontwikkelen lesgeven:
een gids met praktische richtlijnen

b. Betrek de leerlingen bij de evaluatie.

- C.1.b.1 Bespreek met de leerlingen de aanpak van een taak en hoe deze geëvalueerd wordt.
- C.1.b.2 Laat de leerlingen niet alleen zichzelf en hun leervorderingen beoordelen maar ook hun medeleerlingen.
- C.1.b.3 Betrek de leerlingen bij de voorbereiding van de toetsen.
- C.1.b.4 Laat de leerlingen zelf vragen bedenken over de leerstof.
- C.1.b.5 Geef vooraf de antwoorden op de vragen en laat de leerlingen er passende vragen bij bedenken.

c. Bied voldoende taalsteun aan.

- C.1.c.1 Gebruik schrijfkaders bij het opstellen van de toetsen.
- C.1.c.2 Formuleer de vragen duidelijk.
- C.1.c.3 Noteer schriftelijk de beoordelingscriteria voor het mondelinge examen.

8 De implementatie

8.1 Workshop voor leraren secundair onderwijs

8.1.1 Opzet⁴³

Vakleraren informeren over het nut van taalontwikkelen lesgeven en hen tools en tips aanbieden is de opzet van deze workshop.

Tijdens een verkennende informatiesessie haalt de taalcoach eerst kort de theorie rond taalontwikkelen lesgeven aan om daarna dieper in te gaan op de aanpak van TOL binnen de eigen lespraktijk. Aan de hand van stellingen wordt er gepeild hoe de leraren denken over TOL en of ze reeds ervaring hebben met deze manier van lesgeven.

Tijdens de workshop haalt de taalcoach kort aan hoe het voelt om een film zonder ondertiteling in een vreemde taal te bekijken maar dit heeft weinig effect op de leraren.

'Stel je de situatie voor waarin je een film ziet in een taal die je wel redelijk beheerst, maar niet voldoende machtig bent. In mijn geval zou dat een Italiaanse film zijn. Voor een Italiaanse film zonder ondertiteling zal ik alle zeilen moeten bijzetten. Na afloop van de film zal ik de grote lijnen doorhebben, ik heb de film kunnen volgen, ik snap de plot. Ik kan echter geen enkel nieuw woord terughalen. Ik heb zeker honderden nieuwe woorden gehoord, maar niet opgepikt. Om uit een dergelijke input nieuwe woorden te leren, zal ik op een andere manier moeten luisteren.' (Wilma Van der Westen, 2009)⁴⁴

Een alternatief hiervoor is dat de leraar zelf in de huid van een 'taalzwakke' leerling kruipt door een les in een vreemde taal (Italiaans, Spaans, Arabisch...) te volgen. Zo krijgt de leerkracht een idee hoe deze leerling zich voelt wanneer hij elke dag een resem moeilijke vaktaalwoorden voorgeschoteld krijgt die hij helemaal niet begrijpt. Vervolgens neemt de leraar nog een keer deel aan diezelfde les die nu volgens het principe van TOL is opgebouwd. Deze ervaring kan leraren over de streep trekken en hen doen beseffen dat het helemaal niet zo vanzelfsprekend is: onderwijs volgen in een taal die niet je moedertaal is.

Daarna geven de leerkrachten tijdens een brainstorm aan welke methodes en didactische werkvormen ze reeds toepassen op gebied van context, interactie en taalsteun: de drie pijlers binnen TOL. Het doel van deze brainstorm is dat de leerkrachten hun aanpak met elkaar vergelijken en hieruit voorbeelden halen die ze kunnen toepassen binnen hun eigen lespraktijk. Door de voorbeelden op het bord te noteren en te ordenen, krijgt de taalcoach al een goed beeld binnen welke pijler er het meest nood aan begeleiding is.

Tijdens de workshop toont de taalcoach twee instructiefilmpjes. Aan elk filmpje is een observatieopdracht gekoppeld die daarna besproken wordt. In het eerste filmpje⁴⁵ ligt de focus

⁴³ Bijlage 4, hand-outs workshop

⁴⁴ Dienst studieadvies, ArteveldeHogeschool. (sd). *Taalontwikkelen lesgeven: van kleuter- tot secundair onderwijs*. Opgehaald van arteveldehogeschool.be/taalontwikkelen-lesgeven

⁴⁵ *Lesfragmenten taalgericht vakonderwijs (dvd)*. (2006). Enschede: Stichting leerplanontwikkeling, Platform Taalgericht Vakonderwijs.

Nancy Thoelen

Taalontwikkeld lesgeven:
een gids met praktische richtlijnen

voornamelijk op interactie en taalsteun en op welke manier de leerkracht dit al dan niet toepast.

Het tweede filmpje, dat ontwikkeld is door de Artevelde Hogeschool Gent, is een verkorte versie van een lessenreeks rond solliciteren binnen het vak PAV in de 3^e graad B.S.O.. Hierin worden de basisprincipes van taalontwikkeld lesgeven toegelicht aan de hand van voorbeelden en technieken. Het doel van deze observatieopdrachten is niet om de leerkrachten 'de perfecte les' te tonen maar om een verschil aan te tonen tussen de klassieke, docerende manier van lesgeven en het taalontwikkeld lesgeven.

Vervolgens overloopt de taalcoach het stappenplan van TOL en polst bij de leraren op welke manier ze de drie pijlers toepassen binnen de verschillende lesfasen: de start, de verwerking en verdieping, de afronding. Om af te ronden vullen de leerkrachten een korte zelfevaluatie⁴⁶ in zodat ze een beeld krijgen hoe ver ze staan op vlak van taalontwikkeld lesgeven. Aan de hand van deze zelfevaluatie kan de taalcoach samen met de vakleraar een begeleiding op maat ontwikkelen.

De discussie aanwakkeren binnen het lerarenteam, hen tonen dat ze al op de goede weg zijn maar dat het ook anders kan, is het einddoel van deze workshop. De gids helpt hen hierbij door praktische richtlijnen aan te bieden die de vakleraren kunnen vertalen naar hun eigen klaspraktijk. Na de workshop kan de taalcoach begeleiding op maat aanbieden door samen met de vakleraar te bekijken waar de knelpunten zitten en hoe deze het best aangepakt worden. Het is echter ook belangrijk dat niet alleen de vakgroepen onderling met elkaar in dialoog gaan, maar het volledige lerarenteam om samen te kijken hoe ze deze manier van lesgeven kunnen integreren in hun dagdagelijkse routine.

8.1.2 Reflectie

Deze workshop is opgestart als een try-out om te kijken of vakleerkrachten openstaan voor de principes van taalgericht vakonderwijs. Het wil vooral een antwoord geven op de vraag 'Wat kan ik als leraar doen om taaldrempels aan te pakken en leeransen Nederlands te integreren in mijn vaklessen?'

Hen ervan overtuigen dat taalontwikkeld lesgeven een efficiënte manier is om het taalniveau van leerlingen te verbeteren, is geen sinecure. Het is een werk van lange adem omdat er geen kant-en-klare oplossingen voor handen zijn. Tijdens deze try-out, waaraan een vijftiental leraren van verschillende vakgroepen deelnamen, werden hun verwachtingen niet dadelijk ingelost omdat ze hoopten op een 'quick fix' antwoord op hun individuele problemen. Vakleraren die al ervaring hebben met taalontwikkeld lesgeven, zullen tijdens deze workshop hun aanpak eerder bevestigd zien en daarom wat op hun honger blijven zitten. Ze zijn meer gebaat bij een meer gespecialiseerde ondersteuning.

Het instructiefilmpje 'een vakantiejob zoeken', dat ontwikkeld is door de Artevelde Hogeschool Gent voor het vak PAV in de 3^e graad B.S.O., viel minder in de smaak omdat het te 'geregiseerd' was, te perfect was. De leerkrachten gaven aan dat het bijna niet haalbaar is om dit toe te passen in de dagelijkse klaspraktijk met een zeer heterogeen publiek.

In dit filmpje, dat twintig minuten duurt, worden de principes van taalontwikkeld lesgeven toegelicht aan de hand van praktijkvoorbeelden. Hierbij komen de drie pijlers duidelijk aan bod. Het doel van dit filmpje is dat de leraren er tips en voorbeelden uithalen die ze in hun eigen lessen kunnen toepassen. De perfecte les bestaat inderdaad niet. Het is misschien een

⁴⁶ Bijlage 1, de gids met praktische richtlijnen

Nancy Thoelen

Taalontwikkeld lesgeven:
een gids met praktische richtlijnen

idee voor de onderzoekers om zulke praktijkvoorbeelden in heterogene klassen uit te testen waarbij de leerlingen niet weten dat ze gefilmd worden.

Bij de uitwerking van de workshop is het tevens aan te raden om op voorhand een goed beeld te krijgen van de individuele noden van de leerkrachten. Hoe ver staan ze op het vlak van taalgericht vakonderwijs? Integreer ze het reeds in hun lessen en op welke manier?

Aan de hand van deze gegevens kan de taalcoach een workshop uitwerken waarbij eerst kort de principes van taalontwikkeld lesgeven toegelicht wordt. Tijdens deze sessie is het essentieel dat de leerkrachten en taalcoach met elkaar in dialoog gaan en bespreken wat de leraren belangrijk vinden om aan te werken op het vlak van taalgericht vakonderwijs. Ze kunnen ook lesmateriaal meebrengen waarvan ze het moeilijk vinden om de principes van taalontwikkeld lesgeven op toe te passen. Vervolgens noteren de leraren voor zichzelf vijf aandachtspunten waaraan ze zullen werken gedurende een bepaalde tijd.

De gids is een leidraad die hen helpt om deze werkpunten te verbeteren. Daarnaast is het aan te raden om een platform op te richten waar de leraren niet alleen terecht kunnen met hun vragen maar ook hun ervaringen over taalgericht vakonderwijs met elkaar kunnen delen.

Een vervolgsessie mag uiteraard niet ontbreken. Op basis van de zelfevaluatie en de werkpunten van de leerkrachten werkt de taalcoach verbeteracties uit die tijdens de afrondende sessie besproken worden. Belangrijk is ook dat de leraren tijdens deze afronding hun ervaringen uitwisselen en zichzelf evalueren hoe ver ze nu staan.

Een informatieve workshop organiseren vraagt om doordacht te werk te gaan. De taalcoach moet rekening houden met de beginsituatie van de leerkrachten en van daaruit concrete acties en tips uitwerken. Het doel van de workshop is dat de deelnemende leerkrachten inzien dat taalontwikkeld lesgeven het rendement in de klas verhoogt.

8.2 Praktijkvoorbeeld: taalontwikkeldende poëzielessen in de B-stroom

8.2.1 De link met taalontwikkeld lesgeven

Poëzie draait om vorm, rijm en woordspel. Door te spelen met woord en rijm stimuleert de leerling zijn eigen taalontwikkeling. Niet alleen luisteren naar gedichten maar ook praten over gedichten versterkt het taalgevoel. Onderwerpen zoals verliefdheid, school, verlies en de dood, zijn stuk voor stuk interessante topics om de leerlingen te prikkelen en een discussie te starten. Tijdens een klasgesprek leren de leerlingen hun mening en gedachten te verwoorden, leren ze om te gaan met hun eigen taalgebruik en open te staan voor de opinie van medeleerlingen. Niet alleen het uiten van gevoelens en visies, maar ook het schrijven van gedichten, individueel of in groepjes, zijn dankbare werkvormen om het taalniveau van de leerlingen op te krikken.

Nancy Thoelen

Taalontwikkeldend lesgeven:
een gids met praktische richtlijnen

8.2.2 Nederlands in de b-stroom⁴⁷

Voor dit eindwerk heb ik ervoor gekozen om de principes van taalontwikkeldend lesgeven te integreren binnen mijn eigen vakgebied, namelijk de lessen Nederlands. De beginsituatie voor jongeren in de B-stroom is zeer specifiek. De klassen zijn vaak zeer heterogeen en vraagt van de leraar om het lesgeven vanuit een andere invalshoek te bekijken. De leerlingen positief benaderen en hen warm maken voor alle facetten van de Nederlandse taal zijn hier de sleutelwoorden.

De uitwerking van de bundel is gebaseerd op de gids met praktische richtlijnen. Aan elke lesfase worden opdrachten gekoppeld die uitgaan van de drie pijlers: context, interactie en taalsteun. De lessenreeks is uitgetest in 2BVL (Campus Ursula Herk-de-Stad), meer bepaald in twee klassen die de richting kantoor & verkoop, verzorging, voeding volgen. Het doel van deze werkbundel is de leerlingen aanzetten om op ontdekkingsstocht te gaan in de wonderde wereld van poëzie door samen gedichten te schrijven en creatief om te gaan met taal.

Het thema 'poëzie' vraagt om een ongedwongen en open sfeer. Daarom is het aan te raden om het klaslokaal in een u-vorm op te stellen of zelfs om de lessen buiten te laten plaatsvinden. De tweede en derde les vonden plaats in de polyvalente ruimte waar de leerlingen beschikten over een podium.

De start

Doelstellingen toelichten

Leerlingen die bij de start van een lessenreeks inzien dat ze al heel wat weten over het lesthema, dat ze kunnen meepraten en meedenken, zullen meer gemotiveerd zijn en actiever meedoen.

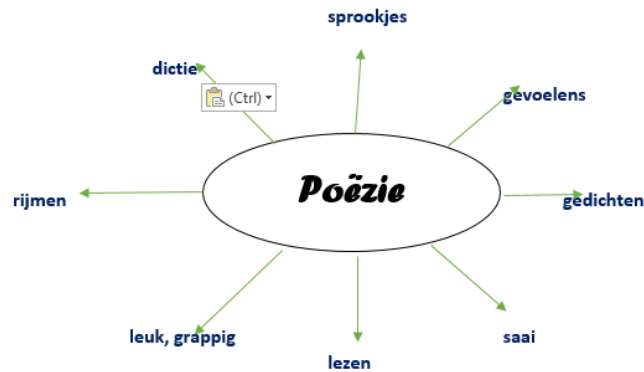
Om de context aan te brengen vraagt de leerkracht aan de leerlingen wat poëzie voor hen betekent. Ze krijgen eerst enkele minuten om de woordspin in de werkbundel aan te vullen met sleutelwoorden. Vervolgens laat de leerkracht elke leerling kort vertellen welke kernwoorden ze genoteerd hebben. Aan de hand van een woordweb noteert de leerkracht aan het bord wat de leerlingen al weten over het lesthema 'poëzie'.

Tijdens deze fase is het belangrijk dat de leraar de leerlingen vertelt dat er geen foute antwoorden zijn. Elke leerling heeft immers zijn eigen kijk op poëzie of die nu positief of negatief is. Het is de taak van de leerkracht om de leerlingen te stimuleren hun gevoelens en gedachten onder woorden te brengen zonder dat ze zich hierbij geremd voelen.

(Zie didactische tips: A.1.b.1; A.2.a.3.)

⁴⁷ Bijlage 3, werkbundel 'In de ban van poëzie'.

In klas 2KVVVa associeerden de leerlingen volgende sleutelwoorden met het thema ‘poëzie’.

Figuur 15 – woordweb rond poëzie

Bij het kiezen van de gedichten houdt de leraar niet alleen rekening met de leefwereld van de jongeren uit de B-stroom, maar biedt de gedichten op verschillende manieren aan: van vormgedicht tot, waarom ook niet, een gedicht in hip hop stijl gebracht. Zichzelf herkennen in gedichten motiveert de leerlingen om zich open te stellen en hun mening en gedachten te verwoorden. Het is de ideale manier om een klasgesprek te starten over thema’s zoals verliefdheid, school en verlies. In deze fase worden schrijfkaders aangereikt, die de leerlingen helpen om hun ideeën en argumenten op papier te zetten. (Zie didactische tips: A.1.a.3; B.3.c.3.)

De gedichten die voor de leerlingen, zowel in klas 2KVVVa en 2KVVVb, het meest herkenbaar zijn:

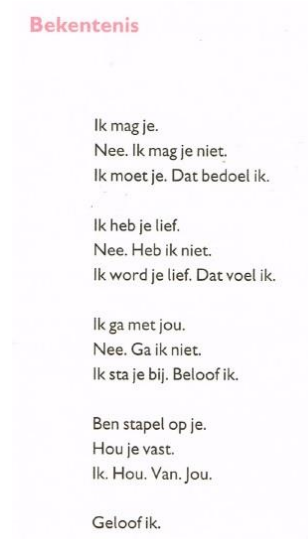
<p>Hond</p> <p>Ze ging nog voor ik het kon zeggen, ze ging nog voor ik iemand uit kon leggen waarom ze naar me keek – ze wilde zich er voor ze stierf van vergewissen wie bezweek: was ik het met mijn jas aan, of was haar tijd voorbij, dat wilde ze graag weten, daarom wachtte ze op mij, maar ik zei niets, ik zei niet zit, niet uit, niet hop. Ze ging nog voor ik ja kon zeggen haar laatste veldje op.</p>	<p>Waar ligt mijn boek Frans? En mijn opstel Nederlands? Waar ligt mijn rode pen? 'k Kan niet geloven dat ik zo slordig ben!</p> <p>Mijn boek vind ik in de keuken mijn opstel in de vuilnisbak en mijn pen ligt - niet te geloven - boven op het dak!</p> <p>Elke donderdag een zoektocht Elke donderdag slecht geluimd Elke donderdag: Help! Mama heeft opgeruimd!</p> <p style="text-align: right; font-size: small;">Gretel Schoukens, Dilbeek, 14 jaar</p>
--	---

Het verlies van een huisdier verwerken⁴⁸.

Slordig omgaan met schoolspullen, materiële dingen⁴⁹

⁴⁸ *Met duizend blote ogen, 236 gedichten gekozen door Jan Van Coillie. (2005). Averbode: NV Uitgeverij Altiora Averbode.*

⁴⁹ Jeugd en Poëzie. (2003). *Je stilte ademt zo zacht.* Mechelen: Bakermat uitgevers

De eerste verliefdheid⁵⁰

De verwerking en verdieping

Doelstellingen toelichten

Nadat het nieuwe lesthema geïntroduceerd is, is het belangrijk dat de leerlingen zelf aan de slag gaan. Door gevarieerde verwerkingsvormen te gebruiken, ontwikkelen de leerlingen nieuwe inzichten en begrippen die gerelateerd zijn met het lesthema. Ook hier speelt de leerkracht in op de drie pijlers.

Via vijf opdrachten waarin verschillende dichtvormen aan bod komen, doet de leerkracht een beroep op zowel de schriftelijke als mondelinge vaardigheden van de leerlingen. Voordat de leerlingen aan een opdracht beginnen, peilt de leerkracht naar hun voorkennis door te vragen of ze deze dichtvorm kennen. Elke dichtvorm wordt toegelicht aan de hand van voorbeelden. De leerkracht duidt telkens andere leerlingen aan om deze gedichten luidop voor te lezen.

⁵⁰ *Met duizend blote ogen, 236 gedichten gekozen door Jan Van Coillie. (2005). Averbode: NV Uitgeverij Altiora Averbode.*

Nancy Thoelen

Taalontwikkelen lesgeven:
een gids met praktische richtlijnen

Het doel van opdracht 1 en 3 is dat de leerlingen zelf een gedicht schrijven dat ze in de laatste les zullen voordragen.

Bij de eerste opdracht stellen de leerlingen zichzelf voor door een naamgedicht te schrijven. (Zie didactische tips: B.3.b.1; B.3.b.2; B.3.c.1; B.3.c.3.)

Opdracht 1. Wie ben jij?

Stel jezelf voor door middel van een naamgedicht.

Wat is een naamgedicht?

Een naamgedicht is een gedicht waarin de beginletters van de versregels samen je naam vormen.

Hieronder vind je enkele voorbeelden:

A vontuurlijk, dat ben ik wel	E en uitvinder word ik later
M et een eigen willetje	M eer een bouwer en geen prater
E erlijk en oprecht	I k zwem graag
L ief en aardig	E n ik heb wel moed
I edere dag is voor mij een feest	L ekkere frietjes vind ik goed
E en voorbeeld voor iedereen	

Figuur 16 – opdracht 1 werkbundel

De insteek bij de derde opdracht is dat de leerlingen hun lievelingsplekje in de vorm van een elfje beschrijven.

(Zie didactische tips: B.3.b.1; B.3.b.2; B.2.c.3; B.3.c.1; B.3.c.3.)

Opdracht 3: mijn favoriete plekje!

 Wat is jouw lievelingsplekje in huis?

a. Schrijf in onderstaand schrijfkader wat jouw favoriete plekje in huis is.

- Sluit daarna je ogen en denk na welke dingen je met dit plekje associeert.
- Schrijf daarna deze woorden op in het schrijfkader.
- Geef vervolgens je blad aan je buur en laat hij/zij in een andere kleur ook woorden opschrijven die hij/zij met deze plaats associeert.

b. Kies nu vijf woorden die het best passen bij jouw lievelingsplekje.
Gebruik deze woorden om jouw elfje over je favoriete plekje te schrijven.

Wat is een elfje?

Een elfje is een eenvoudig gedicht dat uit vijf regels bestaat en in totaal elf woorden telt. Elke regel in een elfje heeft een vast aantal woorden.

De opbouw van het aantal woorden per regel gaat zo:

1
2
3
4
1

Figuur 17 – opdracht 3 werkbundel

Voor vele leerlingen uit de B-stroom is het niet evident om zomaar uit het niets een eigen gedicht te schrijven. Daarom is het belangrijk dat de leerkracht hen goed begeleidt en duidelijk aangeeft wat ervan hen verwacht wordt. Tijdens het schrijfproces geeft de leerkracht tips en feedback op hun taalgebruik. Hoewel het een individuele opdracht is, mogen de leerlingen aan elkaar raad vragen wanneer ze inspiratieloos zijn. Daarnaast kunnen ze ook een woordenboek raadplegen om de juiste woorden te vinden.

Opdrachten 2 en 5 zijn opgebouwd rond samenwerken leren in groepjes. De leerlingen hebben elkaar nodig om tot een goed eindresultaat te komen. Voordat de leerlingen aan de slag gaan, geeft de leraar hen duidelijke instructies zodat ze weten wat ze moeten doen, hoe ze het moeten doen en hoeveel tijd ze krijgen.

Ze krijgen ook duidelijke gespreksregels waar ze zich aan moeten houden:

- naar elkaar luisteren en elkaar laten uitspreken;
- vragen wat de andere leerling bedoelt als ze iets niet snappen;
- als ze iets niet goed vinden, moeten ze eerst zeggen wat ze wel goed vinden.

Voor opdracht 2 werken de leerlingen samen om een gedicht te 'herstellen'. Ze lezen eerst de puzzelstukken aan elkaar voor en overleggen daarna hoe ze het gedicht opbouwen. Het einddoel is niet een exacte kopie van het originele gedicht maken, maar in groep een eigen versie creëren waar iedereen achter staat. Wanneer de groepjes klaar zijn, lezen ze hun versie aan elkaar voor en vergelijken ze die met het originele gedicht.

(Zie didactische tips: B.2.a.1; B.2.a.3; B.2.a.4; B.2.a.5.)

Opdracht 2: puzzelen met gedichten

Een gedicht is in stukken uiteengevallen. Aan jullie om dit gedicht opnieuw te "herstellen"!

Wat moeten jullie doen?

- Lees eerst de puzzelstukken aan elkaar voor.
- Overleg daarna met elkaar in welke volgorde jullie de puzzelstukken leggen.
- Iedereen akkoord? Schrijf nu jullie versie in het schrijfkader.

Figuur 18 – opdracht 2 werkbundel

Bij opdracht 5 leest de leerkracht eerst het gedicht '*Wat is waar?*⁵¹ luidop voor en vraagt hen vervolgens waar het gedicht over gaat. Via een klasgesprek reflecteren de leerlingen over het thema van het gedicht: de waarheid. Vertellen de kranten en tijdschriften altijd de waarheid? Waarom wel, waarom niet?

Daarna is het aan de leerlingen om de journalist in zichzelf te ontdekken. Op een A3-papier creëren ze samen een knipgedicht met als eerste versregel ' Een dag uit het leven van'. Het gedicht vormen ze door woorden en zinnen uit kranten en tijdschriften te knippen. Alvorens de leerlingen starten, overloopt de leraar met hen de voorwaarden waaraan het knipgedicht moet voldoen. De groepjes presenteren hun collage van woorden en zinnen aan elkaar waarbij ze een kort woordje uitleg geven over de aanpak en het idee achter het knipgedicht.

Achteraf worden de knipgedichten in de klas of in de gangen van de school tentoongesteld.

(Zie didactische tips: B.1.a.1; B.2.a.1; B.2.a.3; B.2.a.4; B.2.a.5; B.2.c.3; B.3.b.1; B.3.b.2; B.3.c.1.)

⁵¹ Verschoor, D. (1985) *Zou het waar zijn wat ik zie?*. Uitgeverij Holland

Opdracht 5: ontdek de journalist in jezelf!

Wat is waar?

De waarheid zeggen,
zegt mijn vader mij,
dat is de kern van je bestaan.
Ik kijk hem onderzoekend aan,
voel me dan opgelucht en blij
te denken dat zijn waarheid
niet de waarheid hoeft te zijn
voor mij!
Verschoor D.

a. Lees bovenstaand gedicht.

b. Waarover gaat dit gedicht?

Dit gedicht gaat over

.....

c. Vertellen de kranten en tijdschriften altijd de waarheid? Waarom wel, waarom niet?

Ik vind dat de kranten wel/niet de waarheid vertellen omdat

.....

.....

d. Maak nu je eigen knipgedicht.

Wat is een knipgedicht?

Een knipgedicht is een collage van woorden en zinnen die je uit kranten en tijdschriften knipt. Deze uitgeknipte woorden en zinnen leg je naast en onder elkaar. Zo creëer je je eigen knipgedicht met jouw boodschap!

Nancy Thoelen

Taalontwikkelen
een gids met praktische richtlijnen

Je knipgedicht moet aan de volgende voorwaarden voldoen.
De beginzin van het gedicht krijg je alvast cadeau:

Een dag uit het leven van

De checklist:

- Zorg ervoor dat je zinnen juist zijn.
- Maak gebruik van verschillende kleuren en lettergroottes.
- Je knipgedicht bestaat uit minstens vier regels.
- Het knipgedicht bouwt verder op de eerste regel:
een dag uit het leven van

Figuur 19 – opdracht 5 werkbundel

Voor opdracht 4 doet de leraar een beroep op hun mondelinge vaardigheden en expressiviteit. Per twee dragen de leerlingen een gedicht voor volgens een bepaalde spreekstijl. Door kaartjes te trekken, beslist het lot hoe ze het gedicht zullen brengen. Ze krijgen eerst de tijd om samen de spreekstijl te bespreken en het gedicht in te oefenen. De leraar geeft hun tips hoe ze dit het beste kunnen aanpakken. Een gedicht expressief voordragen is een goede oefening om hun taalvaardigheid te verbeteren. Veel leerlingen hebben spreekangst wanneer het gaat om expressief voordragen. Door de leerlingen de opdracht in duo te laten uitvoeren, helpt deze oefening hen om hun angst te overwinnen.

(Zie didactische tips: B.2.a.1; B.2.a.3; B.2.a.4; B.3.b.1; B.3.b.2.)

Nancy Thoelen

Taalontwikkelen lesgeven:
een gids met praktische richtlijnen**Opdracht 4: hoe laat jij jouw favoriete gedicht klinken?**

Lees een gedicht op een ongewone manier voor. Welke manier dat wordt, hangt af van het kaartje dat je trekt...

Doe het zo!

- Kies een gedicht dat je leuk vindt om voor te lezen.
- Trek een kaartje met een spreekstijl. Laat het niet aan de anderen zien! Op deze manier lees je je gedicht voor. Je mag eerst even stilletjes oefenen.
- Lees nu je gedicht in die stijl voor.
- Je medeleerlingen moeten raden welke stijl er op je kaartje stond.

De afronding

Naast de traditionele manier van evalueren kan de leerkracht ook gebruik maken van nieuwe evaluatievormen die de nadruk leggen op vaardigheden en het leerproces. Taalontwikkelen lesgeven lokt naast interactie ook taalproductie uit. Die taalproductie kan de leerkracht gebruiken om op systematische en gedifferentieerde wijze de leerling op verschillende tijdstippen te evalueren.

Reeds aan het begin van de lessenreeks legt de leerkracht de eindopdracht uit aan de leerlingen zodat ze weten wat er van hen verwacht wordt: hun zelfgeschreven gedichten in een creatief jasje steken en voordragen tijdens de battle 'In de ban van poëzie'. De leraar laat de leerlingen vrij kiezen op welke manier ze dit willen aanpakken: sober, met muzikale en/of visuele ondersteuning. Het doel van deze opdracht is niet alleen hun spreekangst overwinnen maar ook meer vertrouwen krijgen in hun eigen kwaliteiten op vlak van mondelinge en schriftelijke vaardigheden.

Tijdens de battle krijgt elke leerling drie minuten om op een podium zijn zelfgeschreven gedichten voor te dragen. Aan de hand van evaluatiecriteria beslissen de leerlingen zelf wie de wedstrijd gewonnen heeft. Ook de leerkracht geeft feedback op de presentaties van de leerlingen, dit om te vermijden dat leerlingen sommige medeleerlingen bevoor- of benadelen.

Om af te sluiten volgt er een korte reflectie waarbij de volgende vragen aan bod komen:

- Heeft poëzie jullie hart veroverd? Waarom wel, waarom niet?
- Hoe denken jullie nu over poëzie?
- Wat vinden jullie van jullie zelfgeschreven gedichten: was het gemakkelijk of moeilijk om deze gedichten te schrijven/creëren? Waarom?

(Zie didactische tips: C.1.a.4, C.1.b.2.)

Nancy Thoelen

Taalontwikkeldend lesgeven:
een gids met praktische richtlijnen

8.2.3 De ontwikkelingsdoelen en vakoverschrijdende eindtermen

De rol van de leraar Nederlands bestaat erin om voldoende aandacht te schenken aan het taalgebruik van de leerlingen. Daarnaast integreert hij de verschillende vaardigheden in het lesgebeuren, door te differentiëren op vlak van ondersteuning, werkvormen en opdrachten. Hierbij is het belangrijk dat de praktische taalvaardigheid van de leerlingen verbeterd wordt.

Bij het uitwerken van deze lessenreeks heeft de leraar het leerplan van VVSKO⁵² Nederlands 1ste graad B-stroom geraadpleegd omdat de lessen plaatsvinden in een katholieke school, namelijk Campus Ursula te Herk-de-Stad. Hieronder staan de vakgebonden ontwikkelingsdoelen die verwant zijn met de taalvaardigheid van de leerlingen en specifiek toegepast op de leerlingenbundel 'In de ban van poëzie'.

Algemeen:

Leerlingen leren taal als communicatiemiddel op de juiste manier te gebruiken en krijgen zo greep op zichzelf en de wereld waarin ze leven:

- kunnen omgaan met het geschreven informatieaanbod;
- kunnen omgaan met het functioneel schrijven;
- kunnen persoonlijk in interactie gaan;
- omgaan met allerlei fictionele teksten zodat ze zich kunnen inleven, zich informeren;
- leren nadenken over persoonlijke zingeving (OD 1).

Luisteren:

- op **beoordelend** niveau luisteren naar interactie met leeftijdsgenoten zoals een discussie, een dramatisering (OD 13).

Spreken:

- het gepaste taalregister hanteren in verschillende situaties zoals dramatische vormen (OD 15);
- kritisch reageren en passend argumenteren tegenover leerlingen en bekende volwassenen op **beoordelend** niveau (OD15);
- expressievaardigheid verwerven (OD 16);
- spreekdurf, respect voor de gesprekspartner, voldoende weerbaarheid ontwikkelen om voor de eigen mening op te komen (OD 17);

Lezen:

- leesplezier verwerven zoals bij gedichten (OD 21);
- informatie achterhalen in voor hen bestemde op **beoordelend** niveau (d.w.z. de info beoordelen) (OD 20).

⁵² Onderwijs, V. V. (sd). *Nederlands eerste graad B-stroom, leerplan secundair onderwijs VVKSO - Brussel D/2010/7841/019*. Opgehaald van Katholiek Onderwijs Vlaanderen: <http://ond.vvkso-ict.com/leerplannen/doc/Nederlands-2010-019.pdf>

Schrijven:

- op kopiërend niveau teksten op- en overschrijven (OD 22);
- hun boodschap op een overzichtelijke manier neerschrijven in verschillende teksten zoals een gedicht (OD 24);
- voor de taalbeschouwelijke vaardigheid:
 - op woordniveau: de woordenschat verzorgen, hun actieve en passieve woordenschat uitbreiden;
 - op zinsniveau: goede Nederlandse zinnen bouwen;
 - wat vorm betreft: aandacht voor gepaste lay-out en verzorgd handschrift (OD 25).

Bij het uitwerken van de bundel verliest de leraar de vakoverschrijdende ontwikkelingsdoelen uiteraard niet uit het oog. Via onderstaand kader wordt de link tussen de vakoverschrijdende eindtermen/ontwikkelingsdoelen en poëzie duidelijk gemaakt.

Vakoverschrijdende eindtermen:⁵³	Poëtische opdracht:
kunnen schoonheid ervaren.	<ul style="list-style-type: none"> - luisteren naar iemand die een gedicht voorleest of voordraagt; - poëzie lezen.
kunnen schoonheid creëren.	<ul style="list-style-type: none"> - een naamgedicht schrijven; - een elfje schrijven; - een knipgedicht maken.
kunnen originele ideeën en oplossingen creëren en uitvoeren.	<ul style="list-style-type: none"> - zelfgeschreven gedichten op een persoonlijke manier voordragen; - een naamgedicht en een elfje schrijven.
stellen zich weerbaar op.	<ul style="list-style-type: none"> - eigen mening en gevoelens verwoorden; - zelfgeschreven gedichten op een persoonlijke manier voordragen.
gebruiken beeld, muziek, beweging, drama of media om zichzelf uit te drukken.	<ul style="list-style-type: none"> - expressief een gedicht voordragen; - zelfgeschreven gedichten op een persoonlijke manier voordragen.

8.2.4 Reflectie

De lessenreeks werd uitgetest in 2 verschillende klassen: 2KVVVa (3 lessen) en 2KVVBb (2 lessen). Niet alle opdrachten zijn aan bod gekomen aangezien het lespakket uitgebreider is ten opzichte van de beschikbare lessen.

2KVVVa is een rustige klas met enkel meisjes die aanvankelijk wat schuchter zijn omdat er opeens een nieuwe leerkracht voor de klas staat. Bij het beoordelen van de gedichten⁵⁴ blijft het allemaal wat op de oppervlakte omdat de leraar niet voldoende gerichte vragen aan de leerlingen stelt om hun keuze te verantwoorden.

⁵³ *Secundair onderwijs - vakoverschrijdende eindtermen en ontwikkelingsdoelen.* (sd). Opgehaald van Onderwijs Vlaanderen: <http://www.ond.vlaanderen.be/curriculum/secundaironderwijs/vakoverschrijdend/index.htm>

⁵⁴ Thoelen, N. (2016). Bijlage 3: *Werkbundel 'In de ban van poëzie', discussievoer*

Nancy Thoelen

Taalontwikkelen lesgeven:
een gids met praktische richtlijnen

Bij opdracht 1⁵⁵ heeft de leerkracht zijn zelfgeschreven naamgedicht voorgelezen. Dit heeft de leerlingen over de streep getrokken om gemotiveerd en enthousiast aan deze opdracht te beginnen. Voor sommige onder hen is het aanvankelijk wat moeilijk om zelf een naamgedicht te schrijven. Samen met hen brainstormen over hun positieve en negatieve kantjes, over wat ze graag doen en wie ze graag zien, geeft hen ideeën en motiveert hen om niet op te geven. Dit resulteert in grappige, eerlijke en soms ontroerende gedichten.

Vooraf het expressief voordragen van gedichten en de battle 'In de ban van poëzie'⁵⁶ vallen in de smaak bij deze klas. Voor de eerste keer op een podium staan, verloopt in het begin wat onzeker en bedeesd. Door het enthousiasme van de leraar die de leerlingen aanmoedigt om hun grenzen te verleggen, bloeien deze leerlingen open en kruipen ze met volle overgave in de rol van woordkunstenaar.

De tweede klas, 2KVVb, vraagt om een andere aanpak. Het is een mix van jongens en meisjes die een tikkeltje rumoeriger zijn dan 2KVVa. Hier is het belangrijk dat de leerlingen actief bezig zijn. Bij het beoordelen van de gedichten⁵⁷ komt deze klas verrassend uit de hoek omdat enkele gedichten voor hen zeer herkenbaar zijn. Hier stelt de leerkracht wel gerichte vragen waardoor de leerlingen zeer gemotiveerd zijn om hun keuze toe te lichten. Opdracht 1 valt hier aanvankelijk minder in de smaak, vooral bij de jongens die aangeven niet graag te schrijven. De leerkracht motiveert de jongens door samen kernwoorden op te schrijven die gelinkt zijn met onder andere hun karakter. Met behulp van deze woorden lukt het de jongens om het naamgedicht te schrijven.

Bij opdracht 3⁵⁸ tonen beide klassen dat ze goed kunnen samenwerken. Elk groepje maakt een eigen versie van het gedicht en kunnen zo hun creativiteit tonen.

Elke klas is anders en vraagt van de leerkracht flexibel te zijn en ad hoc in te spelen op de behoeften van de leerlingen. In beide klassen geeft de leraar tijdens de opdrachten voortdurend opbouwende feedback op het taalgebruik en de taalproductie van de leerlingen. Ook hen even weghalen uit de duffe klasruimte helpt hen om zich vrijer te voelen in het uiten van hun gedachten en gevoelens en stimuleert bovendien hun mondelinge en schriftelijke vaardigheden.

⁵⁵ Bijlage 3: *Werkbundel, opdracht 1*

⁵⁶ Bijlage 3: *Werkbundel, opdrachten 4 en 6*

⁵⁷ Bijlage 3: *Werkbundel, discussievoer*

⁵⁸ Bijlage 3: *Werkbundel, opdracht 3*

Nancy Thoelen

Taalontwikkeldend lesgeven:
een gids met praktische richtlijnen

Algemeen besluit

Taalontwikkeldend lesgeven in de eigen klaspraktijk toepassen, is een weg van lange adem.

Tijdens het verkennend onderzoek is naar voren gekomen dat Onderwijs Vlaanderen de laatste jaren goede initiatieven op vlak van talenbeleid en meertaligheid in haar beleidsnota heeft opgenomen, maar dat ze niet altijd van de grond komen omwille van budgettaire en financiële redenen.

Nochtans stimuleren de drie onderwijskoepels (VVKSO, GO! en OVSG) de scholen om werk te maken van een krachtig en efficiënt talenbeleid. Hierbij kunnen de scholen beroep doen op de pedagogische begeleidingsdiensten van de koepels die de nodige ondersteuning aanbieden. Toch toont de onderwijsinspectie aan dat nog niet alle scholen werk maken van een talenbeleid of dat de scholen die het wel doen, de tijd ontbreekt om de resultaten van het beleid consequent op te volgen.

Uit de enquête is echter gebleken dat de meeste leerkrachten het nuttig vinden, maar het niet altijd haalbaar is om het elke les toe te passen vanwege de tijdsdruk en werklast. Daarnaast geven verscheidene leraren aan dat ze nood hebben aan een informatieve workshop met aansluitend individuele begeleiding.

Het organiseren van een workshop moet goed voorbereid worden. Allereerst moet de doelgroep duidelijk gespecificeerd worden. Deze workshop was in eerste plaats een introductie in het taalgericht vakonderwijs waarbij de taalcoach tips en tools aanreikt worden in de vorm van een gids. Leraren die reeds ervaring hebben met taalontwikkeldend lesgeven, zijn meer gebaat met een meer specifieke en verdiepende begeleiding.

Tijdens dit onderzoek is gebleken dat er vraag is naar praktische en efficiënte begeleiding. Toch mag hierbij niet vergeten worden om de leraren af en toe een schouderklopje te geven en hen te doen inzien dat ze op de goede weg zijn. Vaak integreren ze het meer dan ze zelf beseffen. Door gevarieerd lesmateriaal aan te bieden, de leerstof te linken met de leefwereld van de jongeren, interactie te creëren via onder andere onderwijsleergesprekken en door hen te motiveren om een correct taalgebruik te hanteren, stimuleert de leerkracht de taalvaardigheid en taalproductie bij de leerlingen.

De gids met praktische richtlijnen is zeker niet de bijbel van taalontwikkeldend lesgeven, maar een handleiding die leerkrachten kan inspireren en overtuigen van de kracht van deze manier van lesgeven. Het is een leidraad die verder aangevuld kan worden door de persoonlijke ervaringen van taal- en vakleraren. Daarnaast is de werkbundel, opgebouwd rond taalontwikkeldende poëzielessen in de B-stroom, bedoeld als een werktuul waaruit de leraren didactische suggesties kunnen halen die ze vervolgens toepassen in hun eigen lessen.

Taalontwikkeldend lesgeven mag niet langer bekeken worden als extra werk maar moet op langere termijn als een vanzelfsprekendheid aanvoelen. Het vraagt inderdaad van de leraren om de knop om te draaien en de vertrouwde manier van lesgeven achter zich te laten, wat niet altijd evident is. Het is efficiënte en krachtige lesmethode waarin Onderwijs Vlaanderen moet blijven investeren en het onderwijzend personeel hiervoor de nodige middelen en tijd moet aanreiken. Als leerkracht heb je immers maar één doel voor ogen: gelijke kansen creëren voor al je leerlingen zodat ook de 'taalzwakkere' leerlingen uitzicht hebben op een mooie en succesvolle toekomst!

Nancy Thoelen

 Taalontwikkend lesgeven:
 een gids met praktische richtlijnen

Literatuurlijst

Boeken

- Alons, L., Bosch, P., van Huijstee, M., Morshuis, J., Riteco, A. & Verboog, M. (2006). *Coachen op taal, in gesprek over taalgerichte didactiek*. Enschede: Stichting leerplanontwikkeling, Platform voor taalgericht vakonderwijs.
- Hajer, M. & Meestringa, T. (2013, tweede herziene druk). *Handboek taalgericht vakonderwijs*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Jeugd en Poëzie. (2003). *Je stilte ademt zo zacht*. Mechelen: Bakermat uitgevers.
- *Met duizend blote ogen, 236 gedichten gekozen door Jan Van Coillie*. (2005). Averbode: NV Uitgeverij Altiora Averbode.

Cursussen

- Brabants, N. (2013-2014). *Taal module 1a*. Hasselt: Hogeschool PXL Education LSO

DVD

- *Lesfragmenten taalgericht vakonderwijs (dvd)*. (2006). Enschede: Stichting leerplanontwikkeling, Platform Taalgericht Vakonderwijs.

Elektronische bronnen

- Berckmoes, A. (2011, september 27). *Standpunt van OVSG over de conceptnota 'Samen taalgrenzen verleggen'*. Opgehaald van OVSG vzw, Onderwijskoepel van Steden en Gemeenten: <http://www.ovsg.be/standpunten/standpunt-van-ovsg-over-de-conceptnota-samen-taalgrenzen-verleggen>
- Cajot, G. (sd). *Taalontwikkend lesgeven? Taalgericht vakonderwijs? Geraadpleegd op 21 december, 2015 via www.vvacademici.org/NDN/Synthese_slot_Guido_DEF.doc*. Katholieke Hogeschool Limburg, Hasselt, Limburg, België.
- Crevits, H. (2014). *Beleidsnota 2014 - 2019 Onderwijs*. Opgehaald van Vlaamse Overheid: <https://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/beleidsnota-2014-2019-onderwijs>
- Driesmans, L. &. (2014, juni 01). *Taalscreening en taaltrajecten*. Opgehaald van VCLB-Koepel: [file:///C:/Users/11306235/Downloads/12988_taalgebondenmaatregelenb03062014%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/11306235/Downloads/12988_taalgebondenmaatregelenb03062014%20(1).pdf)
- GO! Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap. (sd). *Naar een gelijkgerichte visie en aanpak binnen het Go!, Visietekst Go!* Opgehaald van Kennisplatform voor de GO! professional: [http://pro.g-o.be/blog/Documents/GO! Visietekst Talenbeleid-Gelijkgerichte%20visie_DEF.pdf](http://pro.g-o.be/blog/Documents/GO!%20Visietekst%20Talenbeleid-Gelijkgerichte%20visie_DEF.pdf)
- Smets, P. (2011). *Conceptnota 'samen taalgrenzen verleggen'*. Brussel: Voormalig Vlaams minister van Onderwijs, Jeugd, Gelijke kansen en Brussel.
- Smets, P. (2009). *Beleidsnota 2009 - 2014 Onderwijs*. Opgehaald van Onderwijs Vlaanderen: <http://www.ond.vlaanderen.be/beleid/nota/2009-2014.pdf>
- Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, Onderwijsinspectie. (2015, april 15). *Onderwijsspiegel 2015. Jaarlijks rapport van de Onderwijsinspectie*. Opgehaald van Vlaanderen.be: <http://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/onderwijsspiegel-2015-jaarlijks-rapport-van-de-onderwijsinspectie-1>

Nancy Thoelen

 Taalontwikkelen lesgeven:
 een gids met praktische richtlijnen

-
- Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs. (2014, maart 31). *Mededeling Taalbeleid en regelgeving: verplichte taalscreening en extra uren Nederlands, M-VVKSO-2014-022*. Opgehaald van Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs: <http://ond.vvksso-ict.com/vvksosites/UPLOAD/2014/M-VVKSO-2014-022.pdf>

Leerplannen/eindtermen

- Onderwijs, V. V. (sd). *Nederlands eerste graad B-stroom, leerplan secundair onderwijs VVKSO - Brussel D/2010/7841/019*. Opgehaald van Katholiek Onderwijs Vlaanderen: <http://ond.vvksso-ict.com/leerplannen/doc/Nederlands-2010-019.pdf>
- *Secundair onderwijs - vakoverschrijdende eindtermen en ontwikkelingsdoelen*. (sd). Opgehaald van Onderwijs Vlaanderen: <http://www.ond.vlaanderen.be/curriculum/secundaironderwijs/vakoverschrijdend/index.htm>

Webpagina

- Dienst studieadvies, ArteveldeHogeschool. (sd). *Taalontwikkelen lesgeven: van kleuter- tot secundair onderwijs*. Opgehaald van arteveldehogeschool / taalontwikkelen lesgeven: www.arteveldehogeschool.be/taalontwikkelen-lesgeven
- van Taaluniversum.org: http://taaluniversum.org/onderwijs/taalforum/toon_vraag.php?vraagid=58
- *Toolkit Breed Evalueren van de Competenties Nederlands in het Secundair Onderwijs*. (sd). Opgehaald van Onderwijs Vlaanderen : http://www.ond.vlaanderen.be/toetsenvoorscholen/toolkit_breed_evalueren/
- Van der Leeuw, B. (2015, januari 20). *Taalzwakke leerlingen*. Opgehaald van SLO Nederlands: <http://nederlands.slo.nl/themas/taalzwakke-leerlingen>

Nancy Thoelen

 Taalontwikkend lesgeven:
 een gids met praktische richtlijnen

Geraadpleegde werken

- (sd). Opgehaald van Platform Taalgericht Vakonderwijs: <http://www.taalgerichtvakonderwijs.nl/>
- (sd). Opgehaald van Alles over gedichten: www.allesovergedichten.nl
- Alons, L., Bosch, P., van Huijstee, M., Morshuis, J., Riteco, A. & Verboog, M. (2006). *Coachen op taal, in gesprek over taalgerichte didactiek*. Enschede: Stichting leerplanontwikkeling, Platform voor taalgericht vakonderwijs.
- Berckmoes, A. (2011, september 27). *Standpunt van OVSG over de conceptnota 'Samen taalgrenzen verleggen'*. Opgehaald van OVSG vzw, Onderwijskoepel van Steden en Gemeenten: <http://www.ovsg.be/standpunten/standpunt-van-ovsg-over-de-conceptnota-samen-taalgrenzen-verleggen>
- Cajot, G. (sd). Taalontwikkend lesgeven? Taalgericht vakonderwijs? Geraadpleegd op 21 december, 2015 via www.vvacademici.org/NDN/Synthese_slot_Guido_DEF.doc. Katholieke Hogeschool Limburg, Hasselt, Limburg, België.
- Crevits, H. (2014). *Beleidsnota 2014 - 2019 Onderwijs*. Opgehaald van Vlaamse Overheid: <https://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/beleidsnota-2014-2019-onderwijs>
- Dienst studieadvies, ArteveldeHogeschool. (sd). *Taalontwikkend lesgeven: van kleuter- tot secundair onderwijs*. Opgehaald van arteveldehogeschool / taalontwikkend lesgeven: www.arteveldehogeschool.be/taalontwikkend-lesgeven
- Driesmans, L. &. (2014, juni 01). *Taalscreening en taaltrajecten*. Opgehaald van VCLB-Koepel: [file:///C:/Users/11306235/Downloads/12988_taalgebondenmaatregelenb03062014%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/11306235/Downloads/12988_taalgebondenmaatregelenb03062014%20(1).pdf)
- GO! Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap. (sd). *Naar een gelijkgerichte visie en aanpak binnen het Go!, Visietekst Go!* Opgehaald van Kennisplatform voor de GO! professional: [http://pro.g-o.be/blog/Documents/GO! Visietekst Talenbeleid-Gelijkgerichte%20visie_DEF.pdf](http://pro.g-o.be/blog/Documents/GO!%20Visietekst%20Talenbeleid-Gelijkgerichte%20visie_DEF.pdf)
- Hendrix, G. (2014 – 2015). *Taalontwikkend lesgeven (Notebook)*. Hasselt: Hogeschool PXL Education LSO
- Hajer, M. &. (2013, tweede herziene druk). *Handboek taalgericht vakonderwijs*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Het hoe en wat van poëzie*. (sd). Opgehaald van Poëzie-leestafel: <http://www.poezie-leestafel.info/>
- Instrumenten taalontwikkend lesgeven*. (sd). Opgehaald van Huis van Nederlands Brussel: <http://www.ilovenl.be/content/instrumenten-taalontwikkend-lesgeven>
- Jeugd en Poëzie. (2003). *Je stille ademt zo zacht*. Mechelen: Bakermat uitgevers.
- Kennisbank Taalforum. (sd). *Kennisbank Taal -en onderwijsachterstand*. Opgehaald van Taaluniversum.org: http://taaluniversum.org/onderwijs/taalforum/toon_vraag.php?vraagid=58
- Met duizend blote ogen, 236 gedichten gekozen door Jan Van Coillie*. (2005). Averbode: NV Uitgeverij Altiora Averbode.
- Moeyaert, B. (2003). *Verzamel de liefde*. Amsterdam: Querido.
- onbekend, A. (sd). *Chinese Muur*. Klasse, 4.
- Onderwijs, V. V. (sd). *Nederlands eerste graad B-stroom, leerplan secundair onderwijs VVKSO - Brussel D/2010/7841/019*. Opgehaald van Katholiek Onderwijs Vlaanderen: <http://ond.vvkso-ict.com/leerplannen/doc/Nederlands-2010-019.pdf>
- Schrijftips*. (sd). Opgehaald van Vlaamse overheid, Jeugd en poëzie vzw: <http://www.jeugdenpoezie.be/schrijftip>
- Secundair onderwijs - vakoverschrijdende eindtermen en ontwikkelingsdoelen*. (sd). Opgehaald van Onderwijs Vlaanderen:

Nancy Thoelen

 Taalontwikkeldend lesgeven:
 een gids met praktische richtlijnen

-
- <http://www.ond.vlaanderen.be/curriculum/secundair-onderwijs/vakoverschrijdend/index.htm>
- Smets, P. (2009). *Beleidsnota 2009 - 2014 Onderwijs*. Opgehaald van Onderwijs Vlaanderen: <http://www.ond.vlaanderen.be/beleid/nota/2009-2014.pdf>
- Smets, P. (2011). *Conceptnota 'samen taalgrenzen verleggen'*. Brussel: Voormalig Vlaams minister van Onderwijs, Jeugd, Gelijke kansen en Brussel.
- Toolkit Breed Evalueren van de Competenties Nederlands in het Secundair Onderwijs*. (sd). Opgehaald van Onderwijs Vlaanderen : http://www.ond.vlaanderen.be/toetsenvoorscholen/toolkit_breed_evalueren/
- Typografische gedichten*. (sd). Opgehaald van Poëzie in beweging: <http://www.poezie-in-beweging.nl/>
- Van Avermaet, P. M. (2011). *Bruikbaarheidsstudie screeningsinstrument Nederlands aanvang secundair onderwijs*. Opgehaald van Onderwijs Vlaanderen: http://www.ond.vlaanderen.be/obpwo/rapporten/TaalAIT_Rapportfinal.pdf
- Van der Leeuw, B. (2015, januari 20). *Taalzwakke leerlingen*. Opgehaald van SLO Nederlands: <http://nederlands.slo.nl/themas/taalzwakke-leerlingen>
- Van Eerde D., Hacquebord, H., Hajer, M., Pulles, M. & Raymakers C. (2006). *Kijkwijzer voor taalgericht vakonderwijs*. Enschede: Stichting Leerplanontwikkeling, Platform Taalgericht Vakonderwijs.
- Van Gorp, K. (2012, december). *Op weg naar taalontwikkeldend lesgeven, 14 tips voor taalontwikkeldende omgevingen en interactie*. Opgehaald van Centrum voor taal & onderwijs: http://www.cteno.be/downloads/publicaties/nieuwsbrief_14_taaltips.pdf
- Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, Onderwijsinspectie. (2015, april 15). *Onderwijsspiegel 2015. Jaarlijks rapport van de Onderwijsinspectie*. Opgehaald van Vlaanderen.be: <http://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/onderwijsspiegel-2015-jaarlijks-rapport-van-de-onderwijsinspectie-1>
- Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs. (2014, maart 31). *Mededeling Taalbeleid en regelgeving: verplichte taalscreening en extra uren Nederlands, M-VVKSO-2014-022*. Opgehaald van Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs: <http://ond.vvkso-ict.com/vvksosites/UPLOAD/2014/M-VVKSO-2014-022.pdf>

Bijlagen

Bijlage 1 – Gids met praktische richtlijnen

Taalontwikkelen lesgeven

Een gids met praktische richtlijnen

1. Taalontwikkelen lesgeven: de theorie⁵⁹

1.1 Wat is taalontwikkelen lesgeven?

Taal, leren en denken zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Taalontwikkelen lesgeven is een manier van lesgeven waarin **elke leerkracht** nadrukkelijk een rol speelt in het stimuleren en begeleiden van het proces van **taalontwikkeling** bij leerlingen. Het richt zich niet enkel op taalvakken maar op alle vakken waarin tegelijkertijd gewerkt wordt aan **taal- en vakdoelen**. Het verwerven van vakinhouden en vakspecifieke taalvaardigheid gaan dan ook samen.

60

Taalgericht vakonderwijs is **contextrijk** vakonderwijs met **taalsteun** en **interactie**.

1.2 Drie pijlers binnen taalgericht vakonderwijs

1.2.1 Pijler 1: context

De context geeft aanknopingspunten om de nieuwe leerstof te koppelen aan de voorkennis van de leerlingen. Om ervoor te zorgen dat de leerstof geen loshangende, schoolse kennis wordt, is het belangrijk om de voorkennis van de leerlingen te activeren en om context aan te brengen.

De kernvraag:

- Wat weten de leerlingen hier al van?

Hoe pakt u het aan om de context te vergroten?

- Speel in op zowel de vakspecifieke als de alledaagse voorkennis.
- Varieer in tekstsoorten en media.
- Vraag naar voorbeelden.
- Maak de vergelijking met de alledaagse taal.

1. Situatie vak biologie:

De leerkracht begint de les over het oog door te verwijzen naar leerlingen met een bril en hen hierover vragen te stellen.

Suggestie aanpak context

P1.3

Maak de link tussen het oog en een leesbril duidelijk aan de hand van reële voorbeelden. Begrippen zoals “verziend” en “bijziend” worden voor de leerlingen zo concreet.

⁵⁹ Hajer, M. & Meestringa, T. (2013, tweede herziene druk). *Handboek taalgericht vakonderwijs*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

⁶⁰ Hajer, M. & Meestringa, T. (2013, tweede herziene druk). *Handboek taalgericht vakonderwijs* (p. 31). Bussum: Uitgeverij Coutinho.

2. Situatie vak natuurkunde

Vaktaalwoorden die een net iets andere betekenis hebben dan hetzelfde woord in de dagelijkse context.

'Hoe komt het dat een bal valt en een luchtballon stijgt?'

Suggestie aanpak context**P1.4**

Noteer de eigen verwoording van de leerlingen aan het bord. Schrijf vervolgens de vaktermen ernaast: aantrekken, plakken, absorberen, afstoten, wegduwen.

1.2.2 Pijler 2: interactie

De interactie stimuleert de taalvaardigheid en taalproductie bij de leerlingen. Het meeste leren komt tot stand door over een onderwerp van gedachten te wisselen, elkaar vragen te stellen en elkaar informatie te geven. Daarom is het belangrijk om een gevarieerd aanbod tot interactie te creëren.

De kernvraag:

- Hoe kan ik de leerlingen aansporen om pratend na te denken over leerstof?

Hoe pakt u het aan om interactie te creëren binnen het lesgebeuren?

- Via natuurlijke gesprekken: vraag door en vraag naar wat de leerlingen reeds weten.
- Varieer in verwerkings- en toepassingsopdrachten: lok zowel schriftelijk als mondeling taalgebruik uit.
- Samenwerkend leren.

1. Situatie vak wiskunde:

Moeilijke vraagstukken.

Suggestie aanpak interactie:**P2.3**

Laat de leerlingen per twee de oefening maken. Zorg ervoor dat een zwakkere en sterkere leerling samen zitten. Door de juiste vragen aan elkaar te stellen, komen de twee leerlingen tot de correcte oplossing.

1.2.3 Pijler 3: taalsteun

Taalsteun biedt gerichte steun aan bij het begrijpen en produceren van (nieuwe) taal. De leerkracht kan op verschillende manieren taalsteun aanbieden.

De kernvraag:

- Hoe wordt de aangeboden vaktaal toegankelijk?

Hoe pakt de leerkracht het aan om taalsteun aan te bieden tijdens de interactie van leerlingen?

- Doe voor, laat zien en geef voorbeelden.
- Geef steun bij teksten en opdrachten door visuele ondersteuning, schrijfkaders, stappenplannen.
- Geef zowel taalfeedback op inhoud en vorm.
- Besteed aandacht aan de leerstrategieën van leerlingen.

1. Situatie vak geschiedenis:

Lange teksten lezen en verwerken.

Suggestie aanpak taalsteun:

P3.2

Splits de tekst in kleinere delen op. Voorzie per tekstdeel deelvragen waardoor het voor de leerlingen makkelijker is om de leerstof te verwerken.

2. Situatie vak aardrijkskunde:

Foutieve uitspraak van aardrijkskundige namen.

Suggesties taalfeedback:

P3.3

Geef positief corrigerende feedback. Herhaal het antwoord van de leerling met de correcte uitspraak van de landen.

2. Taalontwikkelen lesgeven in de praktijk

2.1 Het stappenplan

Elke les of lessenreeks bestaat uit drie fases: de introductie van het lesthema, de verwerking van de leerstof en de afronding. Hieronder worden per fase verschillende didactische suggesties toegelicht. Het is een variatie van werkvormen waaruit u kan kiezen om taalontwikkelen lesgeven te integreren binnen uw eigen lessen. U kan ervoor opteren om per les of lessenreeks de focus te leggen op één van de drie fases en hierin werkvormen van de drie pijlers te verwerken. Een andere mogelijkheid is om per lessenreeks steeds andere werkvormen te implementeren. Deze afwisseling in werkvormen binnen de verschillende lesfasen zorgt ervoor dat taalontwikkelen lesgeven op langere termijn een vanzelfsprekendheid wordt.

2.1.1 De basis: didactische tips

Het startpunt van elke lessenreeks is duidelijkheid geven over wat de kern van de leerstof is en hoe er gewerkt gaat worden. Als leerlingen in het begin van een lessenreeks inzien dat ze al heel wat weten, dat ze kunnen meepraten en nadenken, dan zullen ze daarna actiever en gemotiveerder meedoen.

A. Het aanbrengen van context.

1. Bied gevarieerd lesmateriaal aan.

- Gebruik materiaal van de leerlingen zelf dat aansluit bij het thema van de les.
- Gebruik visueel materiaal zoals foto's, tekeningen, prenten, afbeeldingen die de leerstof tastbaar en zichtbaar maken.
- Leg de link met de buitenwereld door authentiek materiaal aan te bieden: reisfolders, bankafschriften, etiketten van voedingswaren...
- Geef hen doe-opdrachten zoals proefjes of demonstraties waarbij vragen gesteld kunnen worden.

2. Zet op een rij wat de leerlingen al weten.

- Maak samen een woordspin met associaties rond het lesthema. Dit kan klassikaal gebeuren maar ook in duo of kleine groepjes.
- Gebruik een tabel met drie kolommen: Wat weet ik? Wat wil ik weten? Wat heb ik geleerd. Deze tabel kan in de loop van de lessenreeks aangevuld worden.

Onderwerp	K	W	L

Figuur 1: KWL-schema⁶¹

- Geef zinnen met uitspraken over het thema waarvan de leerlingen moeten zeggen of ze goed of fout zijn. Indien de uitspraken fout zijn, moeten de leerlingen uitleggen waarom.

3. Stel opfris- en denkvragen.

- Laat de leerlingen in duo's vragen beantwoorden over het lesthema.
- Laat de leerlingen vragen en antwoorden over de leerstof met elkaar matchen: welk antwoord hoort bij welke vraag?

B. Het uitlokken van interactie.

1. Klassieke interactie via het onderwijsleergesprek.

- Bedenk vooraf de belangrijkste vragen.
- Stel denkvragen van een verschillend niveau: van gemakkelijk tot moeilijk.
- Geef de leerlingen enkele seconden de tijd om over hun antwoord na te denken.

⁶¹ Hajer, M. & Meestringa, T. (2013, tweede herziene druk). *Handboek taalgericht vakonderwijs* (p. 61). Bussum: Uitgeverij Coutinho.

- Denktijd geeft de leerlingen meer zelfvertrouwen en zo krijgen de ‘langzamere’ leerlingen ook een kans om te antwoorden.

2. Samenwerkend leren via duo's en groepjes.

- Het snelst, het meest: hier speelt de competitie tussen groepjes/duo's een rol. Bijvoorbeeld: laat de leerlingen zo veel mogelijk werkwoorden zoeken die te maken hebben met het nieuwe lesthema.
- Denken, delen en uitwisselen: laat de leerlingen eerst individueel nadenken over een vraag, vervolgens in duo en ten slotte in kleine groepjes hun informatie uitwisselen.
- Genummerde hoofden: dit is een manier om ervoor te zorgen dat alle leerlingen betrokken worden. Alle leerlingen krijgen een nummer en de tijd om over het onderwerp te praten. Na overleg in groep wordt aan een willekeurig nummer het antwoord gevraagd.

C. Geef taalsteun.

1. Bepaal en werk met kernbegrippen.

- Maak een netwerk van begrippen dat bestaat uit de kernbegrippen, de schoolse verbindingswoorden en de dagelijkse taal.

Een voorbeeld van vaktaal, verbindingswoorden en dagelijkse taal voor het vak economie:

Kernbegrippen (vaktaal)	(schoolse) verbindingswoorden	Dagelijkse taal
aandelen opties obligaties	onderscheiden zich overeenkomst	is anders, verschilt is hetzelfde
beurs beurshandelaar	verzorgt aankoop	kopen <-> verkopen verdienen
winst maken	vertrouwen hebben in	denken dat het goed zal gaan

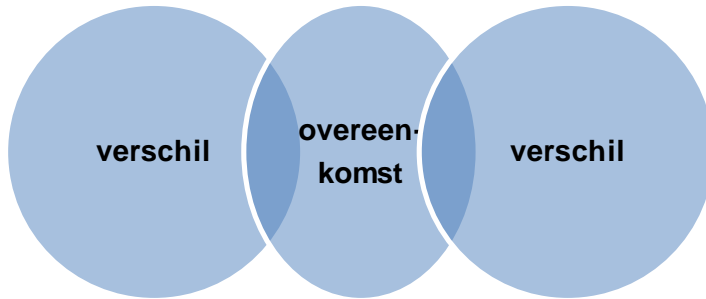
Figuur 2⁶²

2. Gebruik sleutelschema's.

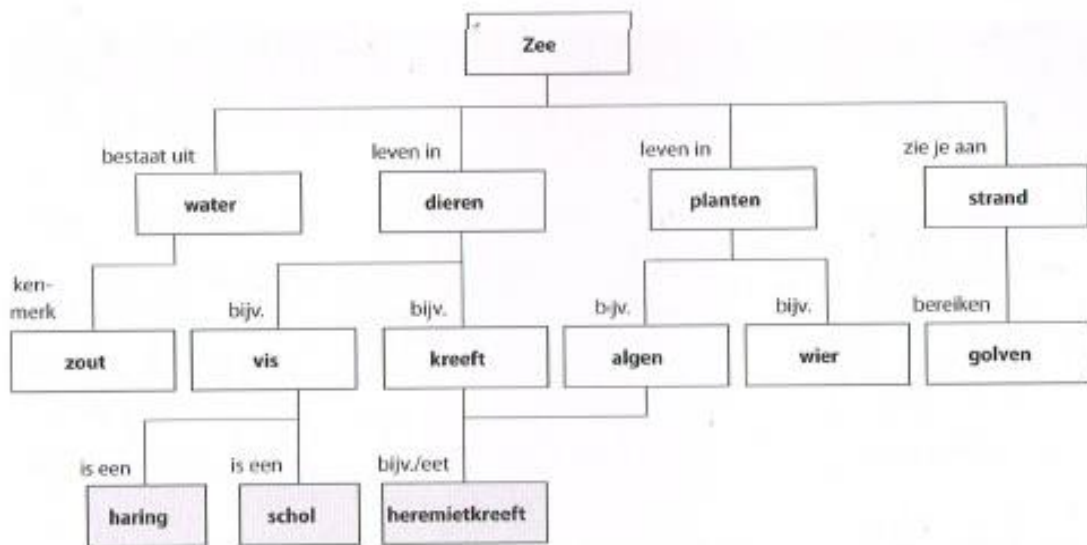
- Met behulp van een sleutelschema kunnen leerlingen iets vertellen of schrijven over het lesthema.
- Een sleutelschema helpt de leerlingen om een lange tekst samen te vatten.

⁶² Hajer, M. & Meestringa, T. (2013, tweede herziene druk). *Handboek taalgericht vakonderwijs* (p.78). Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Voorbeelden van sleutelschema's

Figuur 3 - Venndiagram

Figuur 4- boomschema⁶³

⁶³ Hajer, M. & Meestringa, T. (2013, tweede herziene druk). *Handboek taalgericht vakonderwijs* (p. 123). Bussum: Uitgeverij Coutinho.

BIJNA 1 OP 8 VLAMINGEN VOND EEN LIEF VIA SOCIALE MEDIA⁶⁴

INLEIDING	Sociale media niet meer weg te denken uit dagelijks leven
MIDDEN Populairste sociale media?	Facebook LinkedIn Twitter
Gebruik?	<ul style="list-style-type: none"> - informatie delen met elkaar - volgen wat anderen doen - afspreken met elkaar
Positief/voordelen?	<ul style="list-style-type: none"> - vrijgezellen: ontmoeten van andere singles - grote tevredenheid - term vriendschap anders ingevuld - mogelijkheid om nieuwe mensen te leren kennen
Negatief/nadelen?	<p>stress:</p> <ul style="list-style-type: none"> - te veel info te verwerken - voortdurende drang om te checken - druk om info te delen - zorgen over privacy - minder intens dan offline relaties
Bijkomend probleem?	meesten doen te weinig om privacy te beschermen
SLOT	Ondanks grote tevredenheid en voordelen toch bezorgdheid om privacy

Figuur 5: T-schema

3. Schrijven als startactiviteit.

- Verkennend schrijven: laat de leerlingen vijf minuten lang opschrijven wat zij met het lesthema associëren. De opbouw, spelling en zinsbouw speelt in deze opdracht geen belangrijke rol.

⁶⁴ Brabants, N. (2013-2014). *Taal module 1a*. Hasselt: Hogeschool PXL Education LSO

2.1.2 De verwerking en verdieping: didactische tips

Nadat de nieuwe leerstof geïntroduceerd is, is het belangrijk dat de leerlingen de leerstof leren verwerken en dat ze verbanden kunnen leggen tussen zowel het lesthema en de buitenwereld als tussen de verschillende vakken. Door gevarieerde verwerkingsvormen te gebruiken, ontwikkelen de leerlingen nieuwe inzichten en begrippen die gerelateerd zijn met de leerstof. Ook hier is het cruciaal dat de leerkracht inspeelt op de drie pijlers.

A. Het aanbrengen van context.

1. Laat de leerlingen zelf aanvullend materiaal verzamelen over het lesthema.

- Kranten, brochures, folders, wetenschappelijke teksten.
- Het internet: de leerlingen tonen via welke zoekvragen en bronnen ze de informatie gevonden hebben. Laat de leerlingen de gevonden informatie in eigen woorden vertellen.
- Nodig gastsprekers uit en laat alle leerlingen aan het interview deelnemen. Vraag aan alle leerlingen om een paar vragen voor te bereiden die ze tijdens het interview aan de gastspreker stellen.

2. Laat de leerlingen mee beslissen welke aspecten van het lesthema aan bod komen.

- De leerlingen bepalen samen met de leerkracht op welke manier ze zich in de leerstof verdiepen en met behulp van welke bronnen en context. (Voorbeeld: “Welke kantoortechnieken zullen we nader bekijken?”)
- Door de leerlingen in duo of groepjes aan een verschillende onderzoeksvraag te laten werken, kan de leerkracht differentiëren.

3. Rond af met een collectieve uitwisseling van informatie en presentaties.

- Elk groepje leerlingen wisselt de informatie, die ze verzameld heeft tijdens de verschillende deelactiviteiten, met elkaar uit. Dit kan zowel mondeling als schriftelijk gebeuren via presentaties, demonstraties, verslagen en debatten.

B. Het uitlokken van interactie.

1. Samenwerkend leren in groepjes (gebaseerd op vijf criteria).

- De leerlingen hebben elkaar nodig voor een goed eindresultaat. Laat de leerlingen werken met verschillende bronnen, geef elke leerling een andere rol en splits de opdracht in kleinere taken.
- Geef elke leerling een taak zodat iedere leerling verantwoordelijk is voor het eindresultaat en ook individueel aanspreekbaar is.
- Geef de leerlingen een duidelijke instructie zodat ze weten wat ze moeten doen, hoe ze het moeten doen, met wie, hoeveel tijd ze krijgen, hoe ze om hulp kunnen vragen, hoe er geëvalueerd wordt en wat ze kunnen doen wanneer ze eerder klaar zijn.
- Geef de leerlingen duidelijke gespreksregels waar ze zich aan moeten houden.
 - ✓ Naar elkaar luisteren en elkaar laten uitspreken.
 - ✓ Vragen om uitleg als ze de opdracht niet begrijpen.
 - ✓ Vragen wat de andere leerling bedoelt, als ze iets niet snappen.
 - ✓ Als ze iets niet goed vinden, moeten ze eerst zeggen wat ze wel goed vinden.

- Eindig de opdracht steeds met een nabespreking waarin zowel het proces als de inhoud besproken wordt.

2. Taalspellen in groepjes.

- Samen taalspelletjes spelen, geeft de leerlingen, ook de taalzwakke leerlingen, de mogelijkheid om samen dezelfde leerstof te verwerken.
 - ✓ Wie is het?: maak kaartjes met afbeeldingen die gelinkt zijn aan de leerstof. De leerlingen omschrijven de afbeelding zonder de naam van het kernbegrip te zeggen.
 - ✓ Kwartetten: dit spel helpt kernbegrippen te ordenen en categorieën te onderscheiden. Bij dit spel zijn steeds vier vakbegrippen rond een kernbegrip bij elkaar gezet. Voordat de leerlingen de gevraagde kaart krijgen, moeten ze een antwoord geven op een vraag die gelinkt is met de leerstof.

3. Klassikale besprekingen.

- Ga na of de leerlingen de kernbegrippen begrepen hebben.
- Schenk ook aandacht aan het leerproces. Hoe hebben de leerlingen de informatie gevonden? Welke aanpak hebben ze gehanteerd?
- Stel vragen die de leerlingen aan het denken zetten over de inhoud.
 - ✓ Kennisgerichte vragen: W-vragen, Beschrijf...
 - ✓ Begripsvragen: "Vertel in je eigen woorden".
 - ✓ Toepassingsvragen: "Waarom is ... belangrijk?"
 - ✓ Analytische vragen: "Wat zijn de kenmerken van...?"
 - ✓ Synthesevragen: "Wat kun je afleiden uit...?"
 - ✓ Evalueervragen: "Denk je dat het goed is, dat...?"

C. Geef taalsteun.

1. Pas teksten, indien nodig, aan.

- Deel de tekst in alinea's op. Geef elke alinea een tussentitel.
- Maak teksten niet te kort om te vermijden dat belangrijke informatie verloren gaat.
- Zorg ervoor dat de kernbegrippen en logische verbanden niet verloren gaan.
- Maak de tekst visueel door grafieken, foto's, prenten en schema's toe te voegen.
- Voeg aan een moeilijke tekst een lijstje met kernbegrippen toe.
- Differentieer door twee versies van een tekst te maken: een moeilijke en een makkelijke.

2. Geef verwerkingsopdrachten bij een tekst.

- Overloop eerst de instructie zodat de leerlingen de opdracht begrijpen.
- Leg duidelijk uit hoe de leerlingen de opdracht moeten aanpakken.
- Geef duidelijke richtvragen. Voorbeeld: "Je krijgt vijf minuten om de tekst te lezen en daarna wil ik weten wat de verschillende kleurtechnieken zijn."
- Geef de leerlingen een tekstschema dat hen helpt bij het lezen van lange, moeilijkere teksten.
- Gebruik sleutelschema's om de logische en belangrijke onderdelen van een tekst weer te geven.
 - ✓ Een T-schema om toelichtingen bij uitleg of teksten weer te geven.

- ✓ Een tijdlijn om chronologische gebeurtenissen weer te geven.
- ✓ Een venndiagram om overeenkomsten en verschillen weer te geven.
- ✓ Een boomschema om indelingen weer te geven.

3. Geef schrijfp opdrachten bij het lesthema.

- Verdeel de schrijfp opdracht in stappen en geef aan wat er precies omschreven moet worden (kleur, vorm, product)
- Geef een schrijfp opdracht over een klein onderdeelje van de leerstof onder de vorm van een microthema.

Voorbeeld korte schrijfp opdracht⁶⁵:

Stellingen
De opdracht van een stelling te formuleren, roept de leerling op een belangrijk onderdeel of hoofdzaak van de leerstof helder in een zin op te schrijven.

Instructievoorbeeld:
Kies een onderwerp uit een hoofdstuk dat voor jou belangrijk is. Bedenk een stelling bij dat onderwerp die je kan verdedigen. Vorm een groepje van vier. Vergelijk de stellingen met elkaar. Zijn ze allemaal waar? Zoek een stelling uit die jullie allemaal kunnen verdedigen en die veel reacties van je medeleerlingen zal oproepen.

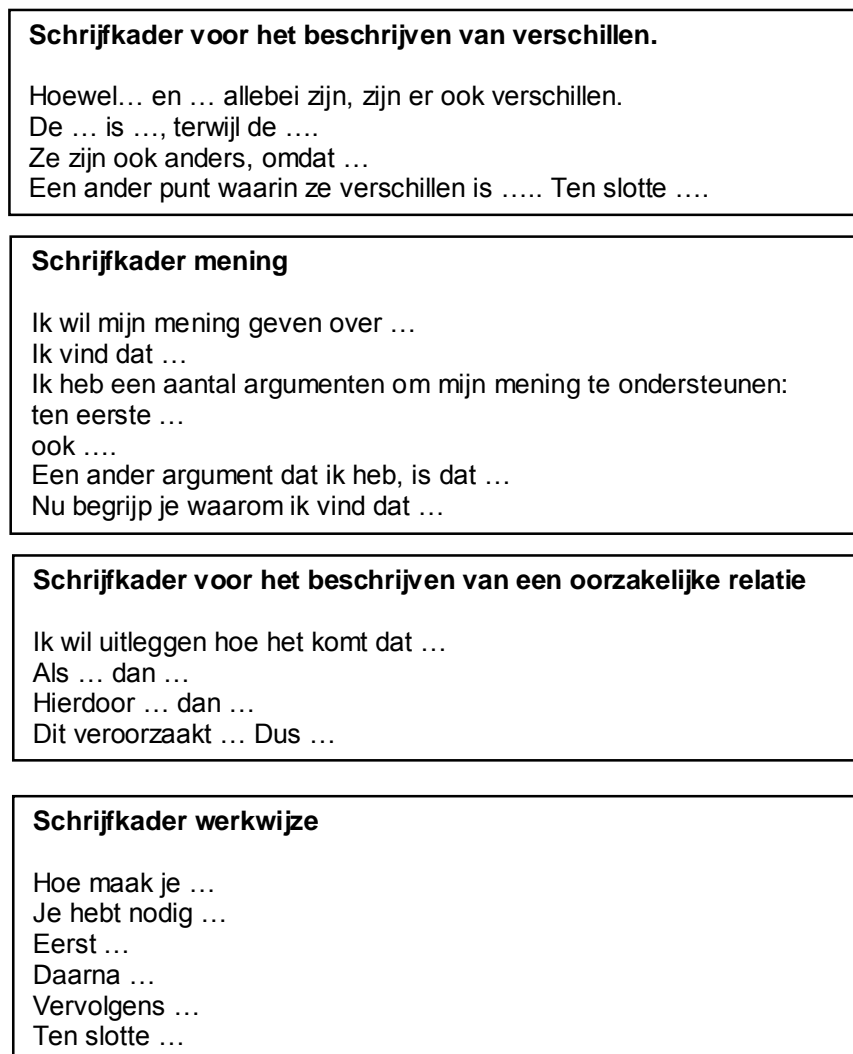
Voorbeeld uitwerking:
Het vak biologie:
Een cooling-down is bij het sporten minder belangrijk dan een warming-up.

Figuur 6 – schrijfp opdracht stellingen

- Bied de leerlingen de nodige structuur aan met behulp van schrijfkaders. Door met verschillende schrijfkaders te werken, krijgen de leerlingen de kunst van het schrijven beter onder de knie.

⁶⁵ Hajer, M. & Meestringa, T. (2013, tweede herziene druk). *Handboek taalgericht vakonderwijs* (p. 128). Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Hieronder vindt u enkele voorbeelden van schrijfkaders⁶⁶ die voor verschillende doeleinden gebruikt worden.

Figuur 7: voorbeelden schrijfkaders

4. Geef feedback.⁶⁷

- Geef bevestigende feedback bij een goed antwoord.
 - 'Goed zo, ...'
- Geef verhelderende feedback bij een vaag of onvolledig antwoord.
 - 'Wat zie je als het eb wordt?' 'Op het strand.' 'Ja, wat zie je dan op het strand?'
- Geef verbeterende feedback bij een vaag, onvolledig of een fout antwoord:

⁶⁶ Hajer, M. & Meestringa, T. (2013, tweede herziene druk). *Handboek taalgericht vakonderwijs* (p. 131 -133). Bussum: Uitgeverij Coutinho.

⁶⁷ Hajer, M. & Meestringa, T. (2013, tweede herziene druk). *Handboek taalgericht vakonderwijs* (p. 136). Bussum: Uitgeverij Coutinho.

- positief verbeterende feedback: 'Wat is de hoek bij A?'; 'Klein.'; 'Ja, het is een scherpe hoek.'
- aanwijzing-gevende feedback (bij de revisie van een tekst): 'Als je nu eens let op de verwijswaarden, daarmee kan je de opbouw van je tekst verbeteren.'

2.1.3 De afronding

Naast de traditionele manier van evalueren kan de leerkracht ook gebruik maken van nieuwe evaluatievormen waar de nadruk gelegd wordt op vaardigheden en het leerproces. Naast interactie lukt taalgericht vakonderwijs lukt ook taalproductie uit. Die taalproductie kan gebruikt worden om op systematische en gedifferentieerde wijze de leerling op verschillende tijdstippen te evalueren. De leerkracht kan de leervorderingen van de leerling volgen met behulp van taalportfolio's.

A. Enkele didactische suggesties.

1. Toets samenhangend en gevarieerd.

- Leer de leerlingen de toetsvragen goed te begrijpen, zo verbeteren ze hun toetsprestaties. Leg uit wat er met "noem", "omschrijf", "verklaar", "leg uit" bedoeld wordt om misverstanden te voorkomen.
- Stel gesloten vragen om te controleren of de leerlingen de nodige kennis verworven hebben.
- Toets de leerlingen op hun prestaties zoals het maken van producten of via presentaties. Leg tijdens de beoordeling van de prestaties de nadruk op de vaardigheden en het proces en/of het resultaat/het product.
 - ✓ Een schriftelijk verslag die een bibliografie bevat.
 - ✓ Een spreekbeurt.
 - ✓ Een foto-, collage- of posterpresentatie.
 - ✓ Een practicum zoals een schoonheidsbehandeling of haarkleuring.
 - ✓ Een website.
 - ✓ GIP-project.
 - ✓ Portfolio
- Evalueer de leerlingen via persoonlijke gesprekken.
 - ✓ Het onderwijsleergesprek.
 - ✓ Het individuele of groepsgesprek.
 - ✓ Het mondelinge examen.

2. Betrek de leerlingen bij de evaluatie.

- Bespreek met de leerlingen de aanpak van een taak en hoe deze geëvalueerd wordt.
- Laat de leerlingen niet alleen zichzelf en hun leervorderingen beoordelen maar ook hun medeleerlingen.
- Betrek de leerlingen bij de voorbereiding van de toetsen.
- Laat de leerlingen zelf vragen bedenken over de leerstof.
- Geef vooraf de antwoorden op de vragen en laat de leerlingen er passende vragen bij bedenken.

3. Bied voldoende taalsteun aan.

- Gebruik schrijfkaders bij het opstellen van de toetsen.
- Formuleer de vragen duidelijk.
- Noteer schriftelijk de beoordelingscriteria voor het mondelinge examen.

3. Kijkwijzers⁶⁸

3.1 QuickScan zelfevaluatie: waar sta ik?

	doe ik altijd	doe ik soms	doe ik nooit
Algemeen pedagogisch handelen			
Ik heb positief contact met leerlingen.			
Ik stimuleer een positief werkklimaat.			
Ik structureer de les en de leerstof.			
Ik varieer in didactische werkvormen.			
Ik stimuleer bijdragen van leerlingen in de les.			
Context en vakinhoud			
Ik verbind vakinhoud aan voorkennis en ervaringen.			
Ik heb aandacht voor lesdoelen.			
Ik heb aandacht voor kernbegrippen.			
Ik heb aandacht voor de vakeigen werk-/denkwijze.			
Ik stimuleer leerlingen actief bezig te zijn met vakinhoud.			
Interactie			
Ik stel verschillende soorten vragen.			
Ik laat leerlingen aan het woord.			
Ik geef aanwijzingen bij instructies opdrachten.			
Ik geef ondersteuning bij uitvoering van opdrachten.			
Ik heb bij nabespreking aandacht voor doelen en proces.			
Taalsteun			
Ik leg de taaldoelen duidelijk uit.			
Ik spreek duidelijke taal.			
Ik geef feedback op het taalgebruik.			
Ik geef doelen en aanwijzingen bij taaltaken.			
Ik geef ondersteuning bij taaltaken.			
Ik geef (individuele) ondersteuning bij taalbehoefte.			

⁶⁸ Hajer, M. & Meestringa, T. (2013, tweede herziene druk). *Handboek taalgericht vakonderwijs* (p. 123). Bussum: Uitgeverij Coutinho.

3.2 Observatielijst taalgericht vakonderwijs

De start
1. Formuleer expliciete doelen De doelen (op het vlak van inhoud en taal) van deze lessenreeks zijn helder en expliciet voor docent en leerlingen. De kernbegrippen van de les zijn duidelijk opgesomd.
2. Gebruik de voorkennis Voorkennis wordt duidelijk en expliciet opgeroepen, nieuwe leerstof wordt eraan opgehangen.
3. Stel denkvragen Leg leerlingen denkvragen voor of geef hen zelf de mogelijkheid ze te formuleren bij het thema.
4. Stimuleer interactie tussen leerlingen Zet de leerlingen onderling aan het praten over het thema.
5. Expliciete werkwijze Geef de leerlingen een helder beeld van het doel en de werkwijze van de komende lessen. Schenk ook aandacht aan hun taakaanpak en leerstrategieën.
6. Bied taalsteun Maak de kernbegrippen van het thema toegankelijk voor alle leerlingen d.m.v. taalsteun.
De verwerking en verdieping
7. Rijke en gevarieerde leermiddelen Verzamel rijke aanvullende leermiddelen om de stof te verhelderen, visualiseren en betekenis te geven.
8. Gebruik aanvullende bronnen Geef leerlingen aanvullende informatie in verschillende vormen of laat hen die zelf zoeken.
9. Praten binnen samenwerkend leren Laat leerlingen geregeld gestructureerd (=waarbij je voorziet in wederzijdse afhankelijkheid) werken in groep.
10. Stel denkvragen Stel geregeld vragen die het denken stimuleren en laten verwoorden.
11. Bied taalsteun aan Bied op verschillende manieren taalsteun aan (vb. sleutelschema's, schrijfkaders en feedback op mondelinge en schriftelijke formuleringen).
De afronding
12. Toets samenhangend en gevarieerd Evalueer met verschillende middelen en op verschillende manieren. Geef taalsteun waar nodig.
13. Laat leerlingen zelf formuleren Laat de leerlingen hun ideeën in eigen woorden noteren.
14. Beoordeel samen Laat de leerlingen nadenken over hun bereikte resultaten. Beoordeel samen en apart.
15. Bied voldoende taalsteun Geef ook in toetsituaties voldoende taalsteun

3.3 Toets- en beoordelingschecklist

Naam:	Vak:	Niveau/ Klas		
		goed	kan beter	geen idee
Checklist				
1. De vragen zijn duidelijk geformuleerd.				
2. De aanwijzingen zijn helder geformuleerd en eenvoudig te begrijpen.				
3. Er zijn voorbeelden van antwoorden opgenomen.				
4. Het niveau van de leesbaarheid van de vragen en de aanwijzingen is lager dan het feitelijk niveau van de leerlingen.				
5. De toets gaat van gemakkelijk naar moeilijk en de meeste vragen zijn gemiddeld moeilijk.				
6. De toets is logisch geordend.				
7. De toets heeft 3 tot 5 vragen voor elk leerdoel, zodat een goed beeld van de beheersing verkregen wordt.				
8. Er zijn ook vragen bij die dieper nadenken vereisen.				
9. Wat er getoetst wordt en de manier waarop dat gedaan wordt, passen bij elkaar.				
10. De toets legt de nadruk op belangrijke onderdelen, niet op bijkomstigheden.				
11. De vragen doen geen beroep op culturele (voor)kennis.				
12. De resultaten zullen de leerlingen en docenten verder helpen hun leren en onderwijzen te plannen.				
13. De toets is eerlijk.				
14. De leerkracht scoort de korte antwoorden en verhalende antwoorden op de betekenis en niet op grammaticale fouten.				
15. De toets is niet te lang, gezien de beschikbare tijd.				

Bijlage 2 – Enquête ‘taalontwikkelen lesgeven in de praktijk’

1. Geeft u les in het Secundair Onderwijs?

- Ja
- Nee
- Andere:

.....

2. In welke graad geeft u les? Meerdere antwoorden mogelijk.

- Eerste graad
- Tweede graad
- Derde graad

3. In welke richting geeft u les? Meerdere antwoorden mogelijk.

- ASO
- TSO
- KSO
- BSO

4. Welke vakken geeft u?

5. Bent u bekend met de term ‘taalontwikkelen lesgeven’ of ‘taalgericht vakonderwijs’?

- Ja
- Nee

6. Hoe past u het toe? Meerdere antwoorden mogelijk.

a. Op vlak van context:

- De voorkennis van leerlingen oproepen
- Gevarieerd lesmateriaal aanbieden dat aansluit bij de leefwereld van leerlingen
- Inventariseren wat de leerlingen al weten d.m.v. associaties of tabel ‘wat weet ik, wat wil ik weten, wat heb ik geleerd?’
- Leerlingen mee laten beslissen over de keuze van deelthema’s van een lesonderwerp.
- Leerlingen zelf informatie laten verzamelen over deelthema’s
- Overige (geef nadere toelichting):

.....

.....

b. Op vlak van interactie

- Leerlingen laten praten en schrijven over het lesonderwerp
- Verschillende soorten vragen stellen
- Onderwijsleergesprek
- Klassikale besprekingen
- Samenwerkend leren via duo's en groepjes
- Taalspellen in groepjes
- Overige (geef nadere toelichting):

.....

.....

c. Op vlak van taalsteun

- Kernbegrippen + verloop van de les op het bord noteren
- Feedback geven op het taalgebruik
- Duidelijke taal spreken
- Sleutelschema's die de essentie van de les weergeven
- Schrijfkaders
- Een lijst met kernbegrippen toevoegen aan moeilijke teksten
- Beoordelingscriteria schriftelijk noteren voor het mondelinge examen
- Overige (geef nadere toelichting):

.....

.....

8. Vindt u taalontwikkelen lesgeven

- tijdverlies?
 - nuttig?
 - moeilijk om te integreren in uw lessen?
- Wat vindt u moeilijk?

.....

- tijdrovend maar efficiënt op langere termijn?
- Overige (geef nadere toelichting):

.....

.....

9. Op welke manier wilt u graag begeleid worden in het integreren van taalontwikkelen lesgeven in uw lespraktijk?

- Informatieve workshop met aansluitend individuele begeleiding
- Enkel individuele begeleiding
- Niet
- Overige (geef nadere toelichting):

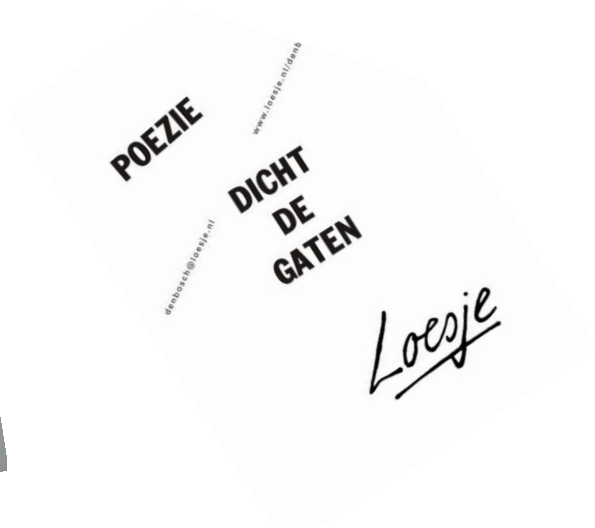
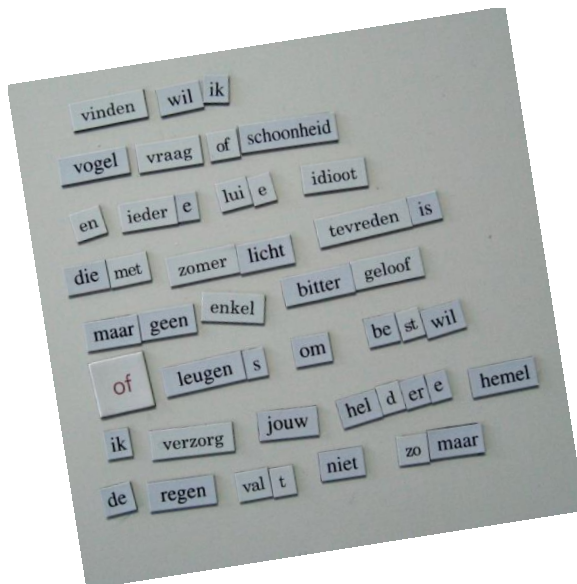
.....

.....

10. Heeft u zelf nog tips om in uw lessen aan taalontwikkeling te doen?

Bijlage 3 – Werkbundel ‘In de ban van poëzie!’

In de Ban van poëzie!

Voornaam:

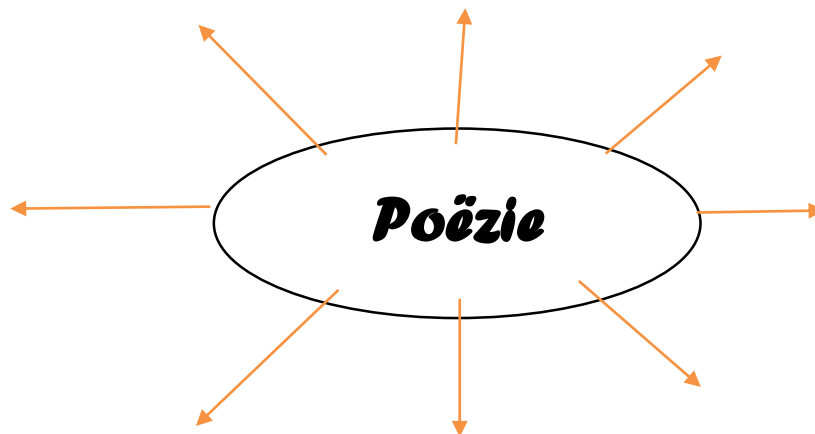
Naam:

Klas:

*'Ik zie, ik zie wat jij ook ziet
zegt de dichter
hoe jij het ziet dat weet ik niet
ik zie het zoals ik het zie
en wat ik zie dat zeg ik dan
zoals alleen maar ik het kan
en dat is poëzie.'
(Mies Bouhuys)*

Huh, poëzie?!

1. Wat betekent poëzie voor je? Vul de woordspin aan met sleutelwoorden.

Hmmm Discussievoer...

2. Welke gevoelens roepen volgende gedichten bij je op?

	Ik vind het een leuk gedicht. Ik word er vrolijk van!	Ik vind het een triest gedicht. Ik word er verdrietig van!	Ik vind het een saai gedicht. Het verveelt me!	Ik vind het een romantisch gedicht. Ik zou het aan een vriend(in) kunnen geven.	Het gedicht spreekt me totaal niet aan. Ik weet niet wat de schrijver bedoelt.
					
Nr. gedicht					
Waarom? Ik vind het	leuk omdat	triest omdat	saai omdat	romantisch omdat	niet duidelijk omdat

Welke gedicht heeft je het meest geraakt?

Waarom?

Dit gedicht heeft me het meest geraakt omdat

.....

.....

Hond

Ze ging nog voor ik het
kon zeggen, ze ging
nog voor ik iemand
uit kon leggen waarom ze
naar me keek – ze wilde zich er
voor ze stierf van vergewissen
wie bezweek: was ik het
met mijn jas aan, of was
haar tijd voorbij, dat wilde ze
graag weten, daarom wachtte ze
op mij, maar ik zei niets,
ik zei niet zit, niet uit, niet hop.
Ze ging nog voor ik ja kon zeggen
haar laatste veldje op.

1 Bart Moeyaert, 'Verzamel de liefde'

2 Dichter, 'Nieuw leven'

Gymles

Vroeger bij het touwklimmen
als de zon in strepen viel
zat ik boven in het touw
en zag de wereld dan

een beetje zoals God

ik zag de klasgenootjes
beneden op de grond
en zwaaide minzaam
met mijn hand

dat moet je niet doen
als je in een touw hangt.

3 Ingmar Hetze, 'Sta op en wankel'

Waar ligt mijn boek Frans?
En mijn opstel Nederlands?
Waar ligt mijn rode pen?
'k Kan niet geloven
dat ik zo slordig ben!

Mijn boek vind ik in de keuken
mijn opstel in de vuilnisbak
en mijn pen ligt
- niet te geloven -
boven op het dak!

Elke donderdag een zoektocht
Elke donderdag slecht geluimd
Elke donderdag: Help!
Mama heeft opgeruimd!

Gretel Schoukens, Dilbeek, 14 jaar

4

5 Pauline van Wierst, Almere, 15 jaar

een eigen idee
 wat is een eigen idee
 ik heb helemaal geen eigen idee
 mijn hoofd is geen eigen idee
wie helpt mij
 aan een eigen idee
 meneer op de radio
 heeft u
 misschien
 een eigen idee
 maar nee
 en de man op tv
 hij schudt van nee
ojee, ojee
 geen eigen idee
 NI ZIJ IK ER MEE
 wie heeft dat bedacht
D I T
eigen idee
 weg ermee
 maar hé
 hier staat
MIJN EIGEN IDEE
 OK?

Bekentenis

Ik mag je.
 Nee. Ik mag je niet.
 Ik moet je. Dat bedoel ik.
 Ik heb je lief.
 Nee. Heb ik niet.
 Ik word je lief. Dat voel ik.
 Ik ga met jou.
 Nee. Ga ik niet.
 Ik sta je bij. Beloof ik.
 Ben stapel op je.
 Hou je vast.
 Ik. Hou. Van. Jou.
 Geloof ik.

6 Bart Moeyaert, 'Verzamel de liefde'

Gekleurde geuren

Soms hebben geuren kleuren.
 Neem bijvoorbeeld mij nou:
 Na een bad ruik ik licht blauw.

Roze geurt mijn tante,
 rood ruik ik als ze me zoent.
 Groen hangt om geraniums,
 oranje om een gepoetste schoen.

Paars snoof ik eens op
 toen ik naast een opa stond.
 Wie een toverbal eet ademt
 gekleurde wolkjes in het rond.
 Uit een doos kleurpotloden
 komen ongelogen
 honderd kleine regenbogen.

7 B. Rompa, Binnenste Buiten

Nu is het aan jou!

Opdracht 1. Wie ben jij?

Stel jezelf voor door middel van een naamgedicht.

Wat is een naamgedicht?

Een naamgedicht is een gedicht waarin de beginletters van de versregels samen je naam vormen.

Hieronder vind je enkele voorbeelden:

Avontuurlijk, dat ben ik wel
Met een eigen willetje
Eerlijk en oprecht
Lief en aardig
Iedere dag is voor mij een feest
Een voorbeeld voor iedereen

Een uitvinder word ik later
Meer een bouwer en geen prater
Ik zwem graag
En ik heb wel moed
Lekkere frietjes vind ik goed

Schrijf in dit schrijfkader jouw naamgedicht.

Naamgedicht

Opdracht 2: puzzelen met gedichten

Een gedicht is in stukken uiteengevallen. Aan jullie om dit gedicht te “herstellen”!
Wat moeten jullie doen?

- Lees eerst de puzzelstukken aan elkaar voor.
- Overleg met elkaar in welke volgorde jullie de puzzelstukken leggen.
- Iedereen akkoord? Schrijf nu jullie versie in het schrijfkader.

A. 'k Had gedacht dat ik... hoe heet dat?

B. En mijn hoofd niet naar studeren,
Niet meer eten ook, afijn:

C. Maar ik voel echt niks bijzonders
Beide voeten op de grond.

D. dat dat meisje wel op mij viel

E. Louter leven van de liefde, rozengeur en maneschijn.

F. Dat het me wat meer zou doen.
Dat ik nachten niet zou slapen

G. Na die allereerste zoen.

H. 'k ben misschien niet eens
gezond!

I. en ik (sorry) niet op haar.

J. Verliefd

K. 't Zal vast reuze abnormaal zijn,

L. 't Zou natuurlijk ook nog kunnen
- daarop houden we 't dan maar -

Schrijf in dit schrijfkader het 'herstelde' gedicht. Lees het dan voor aan je medeleerlingen. Vergelijk jullie gedicht daarna met de originele versie!

Puzzelgedicht

Opdracht 3: mijn favoriete plekje!

Wat is jouw lievelingsplekje in huis?

- a. Schrijf in onderstaand schrijfkader wat jouw favoriete plekje in huis is.
Sluit daarna je ogen en denk na welke dingen je met dit plekje associeert.
Schrijf daarna deze woorden op in het schrijfkader.
Geef vervolgens je blad aan je buur en laat hem/haar in het groen ook woorden opschrijven die hij/zij met deze plaats associeert.

*associeert =
verbindt met iets*

Mijn lievelingsplekje is
.....

- b. Kies nu vijf woorden die het best passen bij jouw lievelingsplekje.
Gebruik deze woorden om jouw elfje over je favoriete plekje te schrijven.

Wat is een elfje?

Een elfje is een eenvoudig gedicht dat uit vijf regels bestaat en in totaal elf woorden telt. Elke regel in een elfje heeft een vast aantal woorden.

De opbouw van het aantal woorden per regel gaat zo:

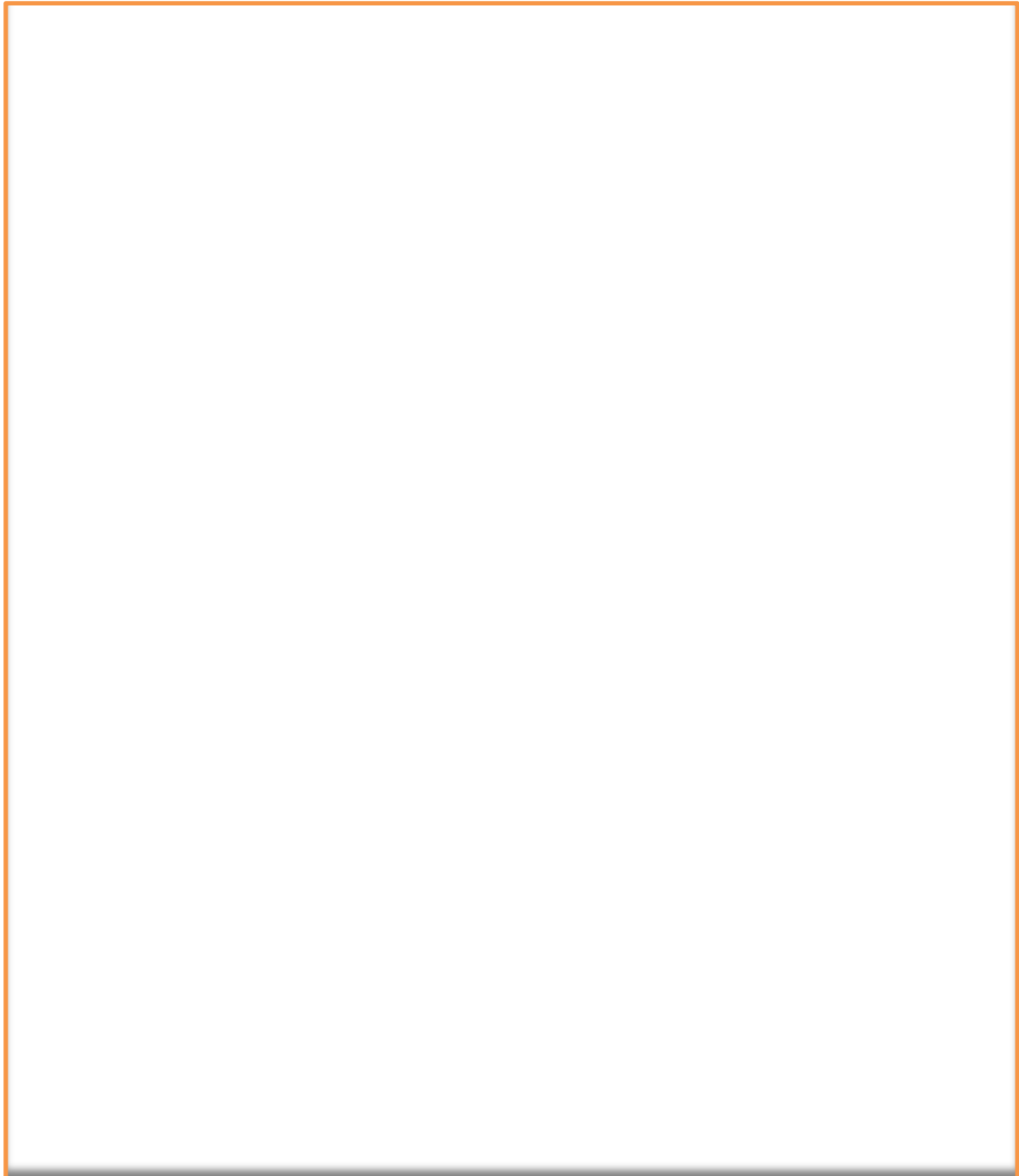
1
2
3
4
1

Hieronder vind je enkele voorbeelden:

*Kat
Lieve kat
Mijn lieve kat
Ik hou van jou
Altijd*

*Ogen
Zwart omrand
Staren mij aan
Tranen vallen naar beneden
Liefdesverdriet*

Elfje – mijn favoriete plekje

Opdracht 4: hoe laat jij jouw favoriete gedicht klinken?

Lees een gedicht op een ongewone manier voor. Welke manier dat wordt, hangt af van het kaartje dat je trekt...

Doe het zo!

- Kies een gedicht dat je leuk vindt om voor te lezen.
- Trek een kaartje met een spreekstijl. Laat het niet aan de anderen zien! Op deze manier lees je je gedicht voor. Je mag eerst even stilletjes oefenen.
- Lees nu je gedicht in die stijl voor.
- Je medeleerlingen moeten raden welke stijl er op je kaartje stond.

Opdracht 5: ontdek de journalist in jezelf!

Wat is waar?

De waarheid zeggen,
zegt mijn vader mij,
dat is de kern van je bestaan.
Ik kijk hem onderzoekend aan,
voel me dan opgelucht en blij
te denken dat zijn waarheid
niet de waarheid hoeft te zijn
voor mij!
Verschoor D.

a. Lees bovenstaand gedicht.

b. Waarover gaat dit gedicht?

Dit gedicht gaat over

.....

c. Vertellen de kranten en tijdschriften altijd de waarheid? Waarom wel, waarom niet?

Ik vind dat de kranten wel/niet de waarheid vertellen omdat

.....

.....

d. Maak nu je eigen knipgedicht.

Wat is een knipgedicht?

Een knipgedicht is een collage van woorden en zinnen die je uit kranten en tijdschriften knipt. Deze uitgeknipte woorden en zinnen leg je naast en onder elkaar. Zo creëer je je eigen knipgedicht met jouw boodschap!

Hieronder vind je een aantal voorbeelden⁶⁹:

⁶⁹ <http://www.emmausmiddenschool.op-weg.be/nl/fotogalerij/view/album/2012-02-03-knipgedichten/>

Je knipgedicht moet aan de volgende voorwaarden voldoen:
De beginzin van het gedicht krijg je alvast cadeau:

Een dag uit het leven van

De checklist:

- Zorg ervoor dat je zinnen juist zijn.
- Maak gebruik van verschillende kleuren en lettergroottes.
- Je knipgedicht bestaat uit minstens vier regels.
- Het knipgedicht bouwt verder op de eerste regel:
een dag uit het leven van

RULES

Knipgedicht

Een dag uit het leven van

Opdracht 6: laat je stem horen tijdens de battle 'In de ban van poëzie'!

Ooit al eens gehoord van poetry slam?

Tijdens de battle 'In de ban van poëzie' krijg jij de kans om op een echt podium voor je klasgenootjes je eigen, originele gedichten te brengen!

Je eigen gedicht in een muzikaal jasje steken, met een stevige beat of het net heel eenvoudig en sober houden? Doen gewoon!

Leef je uit en wees creatief!

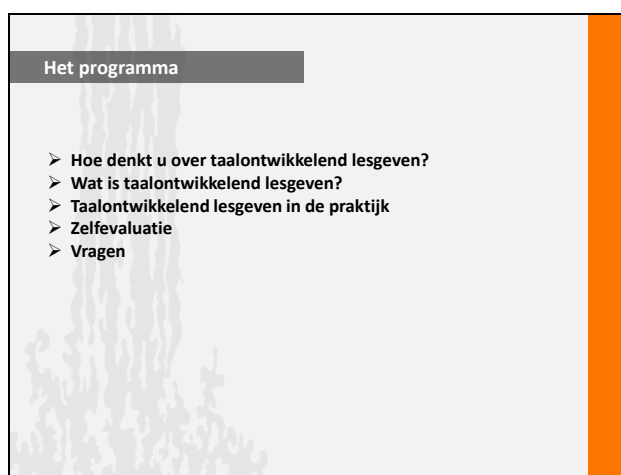

Bijlage 4: Hand-outs workshop

Dia 1

Dia 2

Dia 3

Dia 4

Dia 5

Dia 6

Dia 7

Wat is taalontwikkeld lesgeven?

- Stimuleren en begeleiden van het proces van taalontwikkeling bij leerlingen
- Werken aan zowel taal- als vakdoelen

↓

Elke leerkracht speelt hierin een rol,

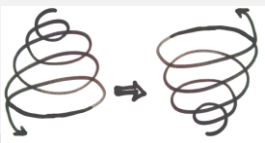
→ Niet alleen in taalvakken = taalgericht vakonderwijs

Dia 8

Wat is taalontwikkeld lesgeven?

Taalgericht vakonderwijs is **contextrijk** vakonderwijs met **taalsteun** en **interactie**.

Dia 9

De drie pijlers

Pijler 1: context

- Geef aanknopingspunten om nieuwe leerstof aan voorkennis te koppelen

Kernvraag:
Wat weten de leerlingen hier al van?

Hoe?

- Speel in op de voorkennis
- Varieer in tekstsoorten en media
- Vraag naar voorbeelden
- Vergelijk met alledaagse taal

Dia 10

De drie pijlers

Pijler 2: interactie

- Stimuleer de taalvaardigheid en taalproductie bij de leerlingen

Kernvraag:
Hoe kan ik de leerlingen aansporen om pratend na te denken over leerstof?

Hoe?

- Via natuurlijke gesprekken
- Varieer in verwerkings- en toepassingsopdrachten
- Samenwerkend leren

Dia 11

De drie pijlers

Pijler 3: taalsteun

- Bied gerichte steun aan bij het begrijpen en produceren van (nieuwe) taal.

Kernvraag:
Hoe wordt de aangeboden (vak)taal toegankelijk?

Hoe?

- Doe voor, laat zien en geef voorbeelden
- Geef steun bij teksten en opdrachten
- Geef taalfeedback

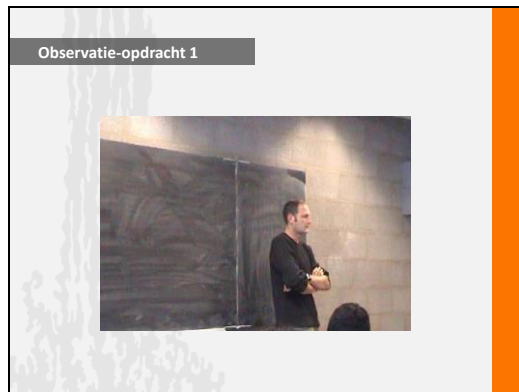
Dia 12

**Taalontwikkelen lesgeven:
de praktijk**

TA De Wijzer Genk
10 maart 2016

Dia 13

Dia 14

Observatie-opdracht 1

Vraag 1: Vindt u dat de docent de interactie optimaal benut binnen het klasgebeuren?

Suggesties:

- > Geef de leerlingen voldoende tijd om te antwoorden
- > Moeilijk woord: vraag wat delen van het begrip betekenen
- > Speel vragen door als leerlingen het niet weten

Vraag 2: In hoeverre maakt de leerkracht gebruik van taalsteun?

Suggesties:

- > Maak gebruik van het bord om antwoorden te noteren
- > Vraag aan leerlingen om antwoorden van medeleerlingen te herhalen en erop te reageren

Dia 15

De praktijk

Brainstorm

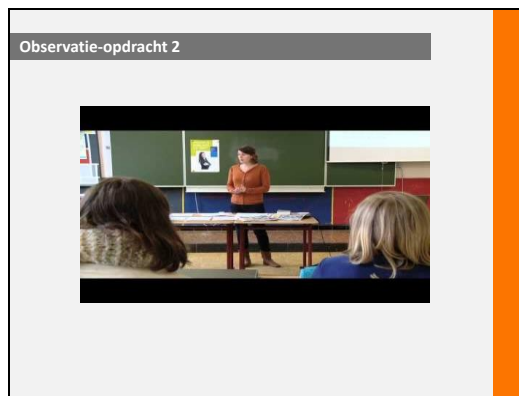
- > Context
- > Interactie
- > Taalsteun

The slide is titled "De praktijk" and focuses on a "Brainstorm" activity. It lists three key elements: Context, Interactie, and Taalsteun. At the bottom right, there is a colorful illustration of a human brain with several glowing lightbulbs of different colors (green, yellow, orange, red) floating above it, representing ideas and creative thinking.

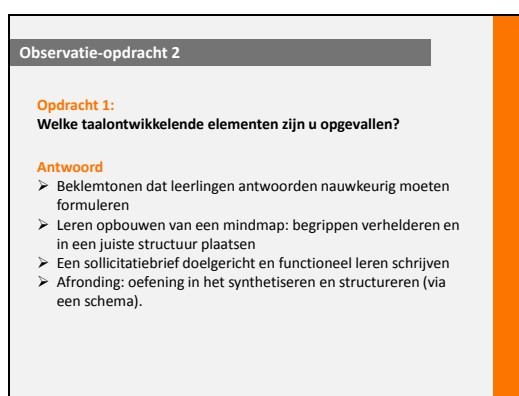
Dia 16

Dia 17

Dia 18

Dia 19

Observatie-opdracht 2

Opdracht 2:
Welke stappen onderneemt de leerkracht bij het opstellen van de sollicitatiebrief?

Antwoord
Stap 1: kwaliteit vergelijken van 2 verschillende sollicitatiebrieven op basis van doelgerichtheid en conventies
Stap 2: de structuur afleiden uit een derde sollicitatiebrief
Stap 3: uit deze structuur een schrijfkader afleiden voor eigen sollicitatiebrief

Dia 20

Observatie-opdracht 2

Opdracht 3:
Hoe is de opbouw van deze les? Wat is de rol van de leerkracht?

Antwoord:
Persoonlijk antwoord

Dia 21

Taalontwikkelen lesgeven:
de praktijk
TA De Wijzer Genk
10 maart 2016

Dia 22

Het stappenplan

Fase 1: de start

1. Formuleer **expliciete doelen** (vak, taal en aanpak)
-> kernbegrippen + werkwijze les duidelijk aankondigen
2. Gebruik de **voorkennis**
-> plaats de les in een herkenbare **context**
3. Stel **denkvragen**
-> het denkvermogen leerlingen stimuleren
4. Stimuleer **interactie** tussen leerlingen
-> OLG, samenwerkend leren
5. Bied voldoende **taalsteun** aan
-> werken met kernbegrippen, sleutelschema's
-> aandacht voor leerstrategieën
↓

Leerlingen actief betrekken bij start les

Dia 23

Het stappenplan

Fase 2: de verwerking en verdieping

1. Rijke en gevarieerde **taalmiddelen**
-> leerstof te verhelderen, visualiseren en betekenis te geven
2. Gebruik **aanvullende bronnen** -> **context**
-> leerlingen verzamelen zelf informatie over deelthema
3. Praat binnen **samenwerkend leren** -> **interactie**
-> samenwerkend leren in groepjes
4. Stel **denkvragen**
-> het denken stimuleren en verwoorden
5. Bied voldoende **taalsteun** aan
-> werken met sleutelschema's en schrijfkaders
-> feedback op mondelinge en schriftelijke formuleringen
↓

Leerlingen nieuwe inzichten en begrippen laten ontwikkelen

Dia 24

Het stappenplan

Fase 3: de afronding

1. **Toets** samenhangend en gevarieerd
-> op verschillende manieren evalueren en met verschillende middelen
2. Laat de leerlingen **zelf formuleren**
-> leerlingen noteren hun ideeën in eigen woorden
3. **Beoordeel** samen
-> betrek de leerlingen bij het beoordelen
4. Bied voldoende **taalsteun** aan
-> ook bij toetsen voldoende taalsteun aanbieden
↓

Leerlingen taalgericht toetsen en beoordelen

Dia 25

Dia 26

Quickscan zelfevaluatie

Vul de quickscan zelfevaluatie in.
Concludeer:

- Wat doe ik ook?
- Wat is helemaal nieuw voor mij of doe ik te weinig?

Noteer voor uzelf vijf aandachtspunten:

- Waar ga ik op letten?
- Evalueer elkaar

Dia 27

Vragen ?

VRAGEN?

